

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 7

БЕОГРАД 1938 ГОДИНЕ

КЊИГА 2

XVII РЕДОВНИ САСТАНАК
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 22 ФЕБРУАРА 1938 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК
СТЕВАН ЂИРИЋ

и

ПОТПРЕТСЕДНИК
ФРАЊО МАРКИЋ

СЕКРЕТАР
ДРАГОМИР М. СТОЈАДИНОВИЋ

Присутни г. г. Министри: Министар грађевина Добривоје Стошовић; Министар финансија Душан Летица; Министар без портфеља Војислав В. Ђорђевић; Министар физичког васпитања народа д-р Вјекослав Милетић; Министар просвете Димитрије Магарашевић.

ПОЧЕТАК У 16,55 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XVI редовног састанка;

2 — Молбе за отсуства народних посланика;

3 — Одговор Претседника Народне скупштине Стевана Ђирића на кратка питања (два) народног посланика д-ра Јанка Баричевића.

Говорници: Д-р Јанко Баричевић (два пута), Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (три пута).

Дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 годину.

Говорници: Д-р Ђорђе Јовановић, д-р Мирко Косић (у име групе Народног радног клуба), Претседник Народне скупштине Стеван Ђирић (пет пута), Сава Микић, Димитрије Мирковић (ради личног објашњења), Потпретседник Народне скупштине Фрањо Маркић (четири пута).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, имам част отворити XVII редовни састанак Народне скупштине. Молим секретара г. Драгомира Стојадиновића да прочита записник XVI редовног састанка.

Секретар Драгомир Стојадиновић прочита записник XVI редовног састанка Народне скупштине.

Претседник Стеван Ђирић: Има ли ко од господо народних посланика какву примедбу на записник. (Нема). Примедаба нема, записник је примљен. — Изволите чути једну молбу за отсуство.

Секретар Драгомир Стојадиновић (саопштава): Лука Мијушковић, народни посланик, моли Народну скупштину за месец дана отсуства због болести у породици.

Претседник Стеван Ђирић: Да ли Народна скупштина одобрава тражено отсуство? (Одобрава). Објављујем да је Народна скупштина одобрила тражено отсуство.

Пре прелаза на дневни ред, господо народни посланици, имам част одговорити на два кратка питања која ми је упутио народни посланик г. д-р Јанко Баричевић. Прво питање гласи овако:

„Дана 14 овог месеца говорио сам у генералној буџетској дебати Народне скупштине. Моја разлагања је по кроничарској дужности регистровала дневна штампа. Али регистровала је на један чудан начин. Она је из мојих мисли и излагања објелоданила само једну страну, тј. оне

пасусе, који су се односили на покрет г. д-ра Мачека, на србијанску удружену опозицију и на тако звани споразум.

Тако се десило, да је режимско „Време“ донијело опширну моју критику према СДК и УО као и према тако званом споразуму, а „Политика“ да се је ограничила само на најнужније ради кронике.

Све остало, као критика: Конкордата, владине разорне политике и њене одговорности, испуштено је у јавној штампи као да о томе нисам рекао ни речи.

Из тога је наша јавност могла добити сасвим криву сведоџбу о ставу клуба, у чије сам име говорио, као и о мом личном према данашњем режиму.

Знајући, где је узрок овој појави, која се у осталом примењује према свима опозиционим говорницима, ја овим не чиним никакве замерке самој господи новинарима.

Апарат Пресбиоро-а и владине цензуре наметнуо је штампи само једну страну мојих ријечи и мојих мисли, а тиме је почињен један груби фалсификат мојих разлагања и недопуштена, непристојна обмана наше јавности.

Тим фалсификатом нисам тангиран само ја, него и Народна скупштина као цјелина, као институција, јер се неверно, неистинито и тенденциозно обавештава јавност о раду у Народној скупштини.

Јер сте Ви, господине Претседниче, по својој положају репрезентант Народне скупштине према вани, то управљам на Вас слиједеће питање:

1) Да ли Вам је познато, да јавна штампа, под притиском Владе, изопачује и фалсификује говоре народних посланика у Народној скупштини?

2) Да ли сте вољни предузети сходне и ефикасне кораке, а у овом случају, какове кораке намјеравате предузети, да се фалсификовању рада Народне скупштине дефинитивно стане на пут?

Молим Вас, да ми на ова питања усмено одговорите у првој наредној седници Народне скупштине”.

Господо народни посланици, одговарајући на ово питање пре свега желим утврдити једну чињеницу, а то је да се стенографске белешке умножавају у више примерака и да се поједини од ових примерака одмах, по моме наређењу, дају Клубу новинара у Народној скупштини. Према томе, господо народни посланици, Клуб новинара у Народној скупштини, у коме су сви известиоци наших листова, у стању је, према наређењу Претседника Народне скупштине, да дође одмах до више примерака чим је говор једног говорника откуцан.

У каквом ће облику ти говори изићи у дневној штампи, изићи у листовима, то спада изван компетенције Претседника Народне скупштине и очигледно за то не може носити одговорност Претседник Народне скупштине.

Шта ја могу у том погледу урадити, пита ме д-р Баричевић. Оно исто што сам и до сада радио. Као што господо са левице молим врло често да се држе строго Закона о пословном реду у Народној скупштини и као што та моја молба, често бива и послушана, на чему сам ја господи врло захвалан, тако исто интервенишем и за ове моје интервенције код Краљевске владе, да се ублажи цензура, често су крунисане успехом.

Али, као што нека господа са левице, по изузетку, по неки пут и не послушају, и како су понекад моје молбе узалудне, то не преостаје ни мени ништа друго него, држећи се строго Закона о пословном реду у Народној скупштини, да чиним извесне исправке, и то не по праву Претседника Народне скупштине, као што се обично мисли, него по дужности Претседника Народне скупштине, имајући стално пред очима §§ 45, 102 и 130 нашег Пословника.

Исто тако морам признати да, с времена на време, моје интервенције нису успешне ни на десној страни. Ја то дубоко жалим, али зато нећу пропустити интервенисати у том погледу и по дужности Претседника Народне скупштине, и по свом личном уверењу, које сам више пута са овога места изјавио: да ја дубоко верујем да све оправдане и објективне критике треба пустити пред јавност, јер оне могу донети и држави и Краљевској влади само користи.

Реч има народни посланик г. д-р Јанко Баричевић.

Dr. Janko Baričević: Gospodo narodni poslanici! Ono za čim sam ja išao sa mojim pitanjem na Gospodina Pretsednika Narodne skupštine, ja sam u njegovom odgovoru danas delimično i postigao. Intencija, koja me je vodila, kada sam ovo pitanje postavio na Gospodina Pretsednika Narodne skupštine, bila je ta, da saznam, u koliko se Gospodin Pretsednik Narodne skupštine slaže sa načinom, kako naša dnevna štampa izveštava javnost o radu Narodne skupštine, bilo to desnog krila, bilo to levog krila ovoga Doma.

Gospodin Pretsednik Narodne skupštine, a i moje pitanje, isterali su prilično stvar na čistinu. Jednom obazrivom uvijenošću, koja je svojstvena našem Pretsedniku, a koju mu delomično i nalaže njegov položaj, on je u suštini priznao ono, kako sam ja ocrtao izveštavanje dnevne štampe o radu u Narodnoj skupštini. Ja sam, ne bežeći od prave reči i od pravog izraza, nazvao izveštavanje dnevne štampe o radu u Narodnoj skupštini jednim običnim i ordinarnim falsifikatom. Pa, ako Gospodin Pretsednik Narodne skupštine takav adekvatan i odgovarajući izraz nije upotrebio, on se je ipak, makar i uvijeno i obazrivo, saglasio sa sadržinom moje misli. Prema tome, gospodo narodni poslanici sa desnice i sa levice, mi stojimo pred jednom činjenicom, da je rad Narodne skupštine u njenom Plenumu danas iskrivljen, neistinit, netačan, čak i falsifikovan u našoj dnevnoj štampi.

Ovo bi b'lo prvi rezultat moga pitanja i prvi deo moga pitanja. Ali ja sam istovremeno na Gospodina Pretsednika Narodne skupštine upravio u tome istom aktu još jedno drugo pitanje: šta Gospodin Pretsednik Narodne skupštine namerava, i da li namerava, preduzeti shodne i efikasne korake, da se falsifikovanju rada Narodne skupštine u dnevnoj štampi stane na put. Gospodin Pretsednik Narodne skupštine odgovorio je od prilike, da je on više puta poduzeo intervencije i kod Vlade, da su te intervencije po kadkad imale rezultate, da se Vladina cenzura ublažila, ali da u svakom slučaju nije mogao tu da uspe.

Gospodo, sa odgovorom Gospodina Pretsednika Narodne skupštine ja sam delimično zadovoljan. Zadowoljan sam da je on, makar u uvijenoj formi, priznao, da se ne izveštava o radu Narodne skupštine onako, kako Narodna skupština radi, a s druge strane delimično sam takode zadovoljan, jer je to dokaz

više, da je dnevna štampa rad Narodne skupštine prikazivala ne onakvim, kakav taj rad jeste. Time što i sam Gospodin Predsednik Narodne skupštine nalazi za potrebno da interveniše kod Vlade u pogledu štampe, to je jedan dokaz više za tvrdnju, koju sam ja postavio.

Ali, gospodo narodni poslanici, Gospodin Predsednik Narodne skupštine kaže: Narodna skupština stalja birou novinara na raspoložnje po jedan primerak otkucanog govora pojedinog narodnog poslanika i prema tome Narodna skupština je učinila sve: novinstvo i novinari mogu da donesu čitav govor respektivnog, odnosno narodnog poslanika. Gospodo, to bi bilo sve tačno, kada bismo imali slobodnu štampu. I u konkretnom slučaju, odnosno u tom slučaju, ja ne bih imao šta da pitam Gospodina Predsednika a niti b'h imao što da zamerim novinarima, jer to bi bio rad svakoga po svome ukusu. Ali, ako mi uvažimo, da postoji cenzura i preventivna cenzura, ako uvažimo da se u dnevnoj štampi sme pisati samo ono što Vlada i njena cenzura dozvoljavaju, ako uvažimo da dnevna štampa čak mora da piše, što joj diktira Vlada i cenzura, koja stoji pod njom, onda, gospodo narodni poslanici, nije moje pitanje bilo upereno viz-a-vi štampi, nego viz-a-vi gospodaru, koji diriguje sa novinstvom, sa novinarstvom partije JRZ, koje pripada Vladi i njenoj većini i njenoj grupi, a ne novinarima, koji su izvestioci te grupe.

Moje pitanje na g. Predsednika bilo je upereno tome, šta će da preduzme viz-a-vi onih faktora, koji odlučuju suvereno: kako će i šta će novine pisati. Pa iako su falsifikati u novinama o radu Narodne skupštine, te falsifikate ne samo da Vlada hoće ne samo da ih želi nego ih i dirigira sama Vlada. (Odobranje na levisi.)

Moje pitanje išlo je zatim, da utvrdim, da ti falsifikati nisu pisani krivicom pojedinih novinara ni novina, nego da su oni krivica, koju je proizvela Vlada. (Odobranje na levisi.) I kad sam došao do ovog momenta mojih razlaganja s dopuštenjem g. Predsednika Narodne skupštine moram, da se osvrnem na onaj deo njegovog odgovara gde on u pozii Pilata, perući svoje ruke u nedužnosti, kaže: Šta sam drugo mogao do da intervenišem, jedanput sa uspehom, drugi put sa neuspehom.

Gospodo narodni poslanici, Predsednik Narodne skupštine je reprezentant Narodne skupštine prema vani i prema Vladi, a istodobno i po svome položaju, po svojoj ulozi, čuvar autoriteta, dostojanstva, ugleda i istinitosti rada same Narodne skupštine. Prema tome, Predsednik Narodne skupštine je sam pozvan po svome položaju, po svojoj dužnosti i po svojoj ulozi, da učini sve, ama sve što je u njegovoj moći, da se rad Narodne skupštine ne falsifikuje. Vi mene, gospodo, pitate ili možete da me pitate: a šta da učini g. Predsednik Narodne skupštine u konkretnom slučaju? Predsednik Narodne skupštine je cenjeni g. Stevan Ćirić. On lično po svom političkom uverenju je pripadnik Jugoslovenske radikalne zajednice, dakle stranke, koja podupire današnju Vladu i nju pomaže, Vladu, koja je skoro čitava sastavljena od pripadnika same te stranke. Pa kad g. Ćirić u svojstvu, u položaju Predsednika Narodne skupštine i sam indirektno priznaje, da se pod vladom g. Stojadinovića pritiskom i hotenjem te Vlade, čiji je on partiski pripadnik, vrše takvi izveštaji o radu Narodne skupštine, onda g. Predsednik Narodne skupštine ima i te kako jako oružje u svojim rukama, da

to spreči. Jer on bivajući član vladajuće partije, bivajući član partije, koja je na vlasti, i bivajući istodobno i Predsednik Narodne skupštine, ima jedan strahovit adut viz-a-vi Vlade, ako hoće efikasno da spreči njena nasilja. A taj adut to je, da kaže Vladi: Ili se ima respektovati Narodna skupština i čuvati ugled Narodne skupštine i od strane Vlade, ili ja pod takvim auspicijama ne mogu da nosim odgovornost i ne mogu da budem Predsednik Narodne skupštine. (Odobranje na levisi.) Ovakav gest, ovakav akt Predsednika Narodne skupštine bio bi i te kako efikasan, jer Vlada, čak i ovakva kakva je danas, mnogo i mnogo bi se predomisliła pre, nego što bi riskirala da Predsednik Narodne skupštine, član njezine partije, odstupi radi toga, što nije mogao da trpi falsifikovanje rada Narodne skupštine i unižavanje ugleda Narodne skupštine.

G. Predsednik Narodne skupštine ima i jedno drugo oruđe, ne oruđe, ima jedno drugo oružje u svojim rukama, kojim može da stane na kraj vredanjima Narodne skupštine od strane Vlade. G. Predsednik Narodne skupštine u svojstvu Predsednika Narodne skupštine on je možda i prvi savetnik Krune. Pa kad se zna po njegovom samom tvrdjenju u kakvom odnosu stoji Vlada viz-a-vi Narodne skupštine i viz-a-vi Krune, onda Predsednik Narodne skupštine ima dužnost da upozori i Krunu da Vlada, koja je danas na vladinim stolicama, ruši ugled Narodne skupštine svojim postupkom. (Odobranje na levisi.) I kad bi Kruna bila na to upozorena od reprezentanta Narodne skupštine, od njenog Predsednika, više je nego sigurno, kad bi Kruna u tom pitanju bila obaveštena o radu Vlade, to bi sigurno koristilo stvari.

Председник Стеван Ђирић: Господине говорниче, Ваше је време истекло и ја Вас морам опоменути, тим преште сте се упустили у тему која је по Закону о пословном реду недопуштена.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, ja sam mojim pitanjem uspeo da g. Predsednik Narodne skupštine jasno izjasni svoje stanovište i svoje gledanje po toj stvari, a mojim odgovorom na njegov odgovor ja sam ga uputio, u koliko se nije pre udubio u suštinu svoga položaja, svojih dužnosti i svojih prava, da o tome promisli, pa da onda kao pravi predstavnik Narodne skupštine poduzme ponovno shodne i efikasne korake, da rad Narodne skupštine ne bude u javnosti falsificiran. (Pljeskanje na levisi.)

Председник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, да одговорим на друго питање г. Баричевића, које гласи овако:

„Господине Председниче, моја разлагања у генералној буџетској дебати на сједници Народне скупштине од 14 о. м. наишла су на критику званичног органа ЈРЗ „Самоуправе“ и то у бројевима од 16 и 18 о. м.

Нарочито у броју од 18 о. в. цитирани главни орган Владине странке сасуо је на мене бјесомучне и неквалификоване нападе, а уз то је из темеља фалсификовао и моје речи, и њихов смисао, и њихову тенденцију.

Истодобно, тај Владин орган у том истом напису под насловом „Два говорника из опозиције“ формално харангирају скупштинску већину против мене.

Кад се зна, под којим изнимним условима јавна штампа данас пише, па кад се уважи, да „Са-

моуправа” пише само и искључиво по диктату Владе, и да је та штампа тумач Владиних мисли и интенција, сама по себи се намеће констатација, да је Влада диктирала и наручила коли филсификат мојих речи, толи харангу и пријетњу на моју адресу.

Из тих разлога управљам на Вас, Господине Претседниче, следеће питање:

Шта каните предузети, да заштитите слободу говора народних посланика у Народној скупштини?

Молим Вас, да ми на првој наредној сједници Народне скупштине дадете усмен одговор на ово питање”.

Ја ћу и на ово питање одговорити као и на пређашње не у оној форми као што тврди господин Баричевић, јер ја немам обичај да говорим увијено, него отворено и парламентарним речником... (Бурно одобравање на десници) и био бих врло задовољан кад би господа из опозиције у томе погледу служила се тим истим језиком, служила се тим истим речником и тим истим начном изражавања, јер он није мање јасан, само одговара потпуно Закону о пословном реду.

У вези са овим, господину Баричевићу, ја могу рећи сво. На Ваш одговор морам споменути још једанпут: Ја сам интервенисао са овога места. А уколико се тиче Највишег фактора на то не желим одговарати. (Бурно одобравање на десници.) Не желим одговарати, али одбијам да ме ико у овоме Дому, па и сам господин Баричевић, кога ја иначе ценим — јер се узајамно поштујемо — да ме и господин Баричевић учи дужности према Круни. (Бурно одобравање на десници.) Можда сам у своме веку покатак коју дужност пренебрегао, иако сумњам, јер данас, иако сам болестан, дошао сам овамо, само да одговорим господину Баричевићу. (Др. Јанко Баричевић: Нисте морали!) Нисам морао, али сам дошао. Према томе можете ценити, колико сам тек савестан у оним својим најважнијим дужностима. (Др. Јанко Баричевић: Ви знате да сам Вам ово питање ставио још у петак, и нисам правио питање, кад ћете ми на њега одговорити!)

Господо народни посланици, што се тиче другог савета или по хронолошком реду првога, да бих ја могао учинити притисак на Краљевску владу, претећи јој оставком, мислите ли да ми то није пало на памет. Шта мислите, зашто нисам до сада то учинио? (Гласови са левице: Што би дошао гори!) Ако хоћете у шали да одговорим на ово питање, као што видим да вас је ово питање разведрило, онда бих могао и ја тако у шали одговорити: *Selten kommt was besseres nach.* (Пљескање и веселост у целој дворани.) Али, господо, ако ћу на ово питање озбиљно да одговорим, а ја мислим да ово питање заслужује озбиљан одговор, онда ћу вам рећи, зашто нисам то учинио. Зато, господо, — а овога пута се обраћам господи са левице, господи са левице зато што нисам имао код вас пун ауторитет да као Претседник Народне скупштине супротставим свој ауторитет насупрот ауторитету Краљевске владе. Господо народни посланици, немојмо се играти жмуре. Зна се да Претседник Народне скупштине има толико угледа и толико је моћан колико може да се ослања на Народну скупштину. Ако се он ослања само на један део, никада му не може бити тај ауторитет тако висок, као кад га поштује и друга страна. Ја, господо, овде не мислим на избор, као што вам се

чини можда, не, него на сасвим другу ствар. Да су ваши говори са говорнице тако објективни, да они постављају пред мене питање савести, ја бих онда учинио до краја своју дужност и рекао: за овакве говоре тражим пуну јавност, а ако не, ја нећу да носим одговорност, ако ти говори не излазе потпуни пред јавност. (Бурно одобравање и пљескање на десници. — Граја и протести на левици. — *Манфред Паштровић:* Ви врећате, Господине Претседниче, читаву левицу!) Зашто се ви буните? (*Мустафа Мулалић:* Не можемо сви по истој шаблони говорити!)

Докле год ја, господо, по својој дужности морам из стенографских бележака да бришем извесне речи, извесне нападаје на личности са којима буџетска дебата или дневни ред немају никакве везе; докле год ја морам да бришем извесне нападаје чак и на невину децу државника... (Пљескање и одобравање код већине)...., која, сигурно, нису ништа скривила што су им родитељи политичари или државници — дотле, господо, ја не могу са пуном савешћу стати пред Краљевску владу па рећи: Вама није учињена никаква неправда, него сами ви чините неправду. Јер, на сваку моју интервенцију, одговара ми се са извесним конкретним примерима које ја морам само сажаљевати. (*Мустафа Мулалић:* Ви нас не можете врећати! Нека нас јавност осуди! — *Манфред Паштровић:* Ви нам импутирате и ствари које не стоје! Ви нас врећате!) Ја бих вам могао, господине Паштровићу, доказати да те ствари стоје, тим пре што сте и Ви сами једном били сагласни са мојим изменама у вашем говору. (*Манфред Паштровић:* Нисам био!)

Према томе, господо народни посланици, кад бих ја добио јемство да ће се Закон о пословном реду потпуно поштовати, будите уверени, то вам озбиљно кажем, не би ми било жао ни за један тренутак, ни за један делимак једног тренутка, да сиђем са овога места. Јер, будите уверени, овај је положај тежак. Супротно оној латинској: кад се двоје свађају да се трећи радује; кад се двоје свађају — овде се мора та пословица изменити — трећем се то обија о главу.

Зато, господо народни посланици, ја остајем при ономе што сам рекао: да сем онога што сам до сада радио и што мислим и у будуће радити; не могу много више учинити, сем ако ме поштовава левица у томе својски не помогне. (Бурно пљескање код већине).

На само ово питање господина Баричевића, укратко одговарајући, додајем ово: кад Претседник Народне скупштине не може да диригује информативну штампу, — још мање може дириговати страначку штампу. Али, у колико се под оваквим приликама цензуре и цензурисања која страначка штампа огреши о углед господо народних посланика, ја то не само жалим, него и осуђујем, и осуђујем са овога места. (*Мустафа Мулалић:* То нам не помаже! То је мало!)

У колико цензура постоји, по мом мишљењу, у толико више треба да се унесе у наш живот, а нарочито у наше јавне органе и листове, кавалерство. Јер, по мом мишљењу, крајње је некавалерски нападати оне који не могу да се бране. Зато осим онога што сам већ учинио, морао бих се можда послужити — и ту долазим на трећу сугестију г. др. Баричевића — и својим положајем у

странци којој припадам. Али, gospodo, ја сам више пута са овога места изјављивао: ништа није опасније него кад Претседник Народне скупштине своје страначке утицаје употребљава било у корист Народне скупштине као такве, било у ком другом погледу; јер ништа није опасније него кад се Претседник Народне скупштине идентификује са положајем својим у странци. Ја сам се и до сада трудио да то избегнем, и шта је последица тога била? Ево ово што видите: (обраћајући се десници.) Ви сте изгубили поверење у човека кога сте бирали и стално му пребацујете да сам Претседник опозиције, да с њом имам неке своје специјалне рачуне. (На десници жагор). Немојте, gospodo, да ово поричете, јер се зна да је мој положај баш у оној странци којој припадам зато поткопан што сам ваљан и честит Претседник Народне скупштине. (Бурно плескање и одобравање код већине). А, gospodo народни посланици, ви са левице, ви уместо да ме узмете у одбрану зато што сам свој политички капитал вас ради потрошио, ви ми ево овако захваљујете: да када имам стопроцентно право са гледишта Закона о пословном реду, ви то називате насиљем и импутирањем разних рђавих особина опозицији.

Али, gospodo, једна ми утеха остаје: и ако знам да ми је тренутно тежак положај, сама ова питања, која су тако учестала од стране опозиције на Претседника Скупштине, показују и доказују да она верује у добру вољу Претседника Народне скупштине, јер да нема те добре воље, она би одавно од мене дигла руке, нити би тражила од мене да будем праведан.

Реч има народни посланик г. др. Јанко Баричевић.

Dr. Janko Baričević: Gospodo narodni poslanici, Gospodin Pretsednik Narodne skupštine radi moga prvoga odgovora na njegov odgovor na moje prvo pitanje, ponesen je bio po malo, pa mi izgleda, da je časovito zaboravio glavnu suštinu drugoga moga pismenog pitanja. A ta je suština poentirana u tome, što sam ja naglasio, da režimska štampa, naročito „Samouprava“, zvanični i glavni organ Jugoslovenske radikalne zajednice, harangira desnicu protivu poslanika iz opozicije radi njihovih govora i radi njihovog stava u Narodnoj skupštini. Pa sam ja pitao g. Pretsednika Narodne skupštine, šta on kani poduzeti, da zaštiti autoritet narodnih poslanika, to i zato što je u onom slučaju, ako bi haranga partiskog novinstva na ovoj strani amo našla odjeka kod jednog, dvojice ili trojice, što bi se radi toga moralo sa ovoga mesta odgovoriti na jedan način, koji, kako g. Pretsednik kaže, nije parlamentaran.

Ето на тај део мoga питања г. Претседник није одговорио; али ја ценим, да му неће бити криво, ако уместо њега ја одговорим да знам unapred, шта је хтео да каже: не могу ништа да učinim осим онога, што сам рекао у моме одговору на прво питање d-ра Baričevića.

А, gospodo, ја сам то питање upravio на Претседника Народне скупштине ради начина, како главно и званично гласило Југословенске радикалне заједнице „Samouprava“ пише о посланицима опозиције и како то главно гласило — гласило ове gospode овде — harangira те исте посланике из већине противу нас из опозиције. „Samouprava“ текстуално каже овако: „Istakli su se u budžetskoj debati Jevrem Protić i dr. Janko Baričević neznanjem i zloupotrebom svoga poslaničkog prava“.

Gospodo, naglašavanje zloupotrebe poslaničkog prava jeste upućivanje desnice, da onemogućiti tim poslanicima zloupotrebu poslaničkog prava (Čuje se sa desnice: Kad govorite po dva sata!). Gospodine poslanice, govoriti preko određenoga vremena u Poslovniku nije zloupotreba poslaničkog prava, jer vi vrlo dobro znate, a ako ne znate, trebalo bi da znate, da intencija zakonodavca, kada se stvarao i pravio Poslovnik u Narodnoj skupštini, nije bila ta, da se poslanicima postupa kao sa školskom decom. Održavanje pola sata, jedan sat i jedan i po sat bila je mera opreznosti za slučaj, kada bi opozicija htela da opstruiše. Izvolite pročitati debatu o toj stvari, izvolite se udubiti u duh samog zakonodavca, pa ćete znati šta je Poslovnik hteo. I Gospodin Pretsednik Stevan Ćirić ne bi dopustio, da se zloupotrebljava poslaničko pravo, kad bi mislio, da je to zloupotreba.

Претседник Стеван Ћирић: Молим Вас, gospoдине говорнице, да завршите, да се не би тумачењем Закона о пословном реду још више удаљили од предмета.

Молим Вас само да ми допустите да поводом ове речи г. Баричевића кажем да ово тумачење gospoдина Баричевића може бити да одговара интенцији законодавца, али зато је за нас све ипак обавезно оно како је у Закону о пословном реду одређено. Ја, ако ипак допуштам да се понекад нешто више говори, то чиним из два разлога: прво што се ретко састајемо, те желим да на тај начин поправам донекле ту погрешку, а друго што гледам на расположење Народне скупштине, па кад видим да Народна скупштина радо и у миру слуша, онда мислим да није велика погрешка ако се нешто дуже говори него што то Закон о пословном реду допушта.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, na drugom mestu „Samouprava“ kaže doslovno: „Toleranciju skupštinskog auditoriuma ovaj govornik (govori o meni) često iskorišćuje i zloupotrebljava“. Dakle na dva mesta u jednom te istom napisu upozorava skupštinsku većinu, da ja zloupotrebljavam svoj poslanički položaj i svoja poslanička prava. Ta „Samouprava“ ide još malo dalje, ona, koja je dirigovana, koja je komandovana od Vlade, koju vi podupirete, ta „Samouprava“, zvanično gласило vladajuće stranke, falsifikuje od slova do slova ne samo reči iz moga poslednjeg govora, nego čak i intenciju. Mnogi od gospode poslanika sa levice bili su prisutni, kada sam ja 14 ovog meseca govorio u budžetskoj debati i kada sam se dotakao govora Uzeir Age Hadži-Hasanovića nakon njegovog izbora (bez navodnih znakova!) za senatora. Ja sam tom prilikom tada od reči do reči citirao sav govor Uzeir Hadži-Hasanovića i tome nisam dodao ni jedne reči. Medutim „Samouprava“ falsifikujući moje reči sa intencijom i tendencijom, da me izvrgne mržnji izvesnog dela našeg naroda, kaže od reči do reči овако: „Smatrao je da ime senatora Uzeir Age Hadži-Hasanovića nazove egzotičnim“. Taj gospodin koji je to pisao verovatno nije imao niti ponjatia o tome, šta je to „egzotično“, pa je to shvatio kao uvredu. Ja nisam pozvan da ga učim, neka malo uči školske knjige i znati će. Ali, gospodo, taj gospodin, koji je to pisao, on je otkrio sebe zbog načina pisanja i izvesnih stavova. On uzima sebi slobodu da kaže i ovo: „Da je ostao dr. Janko Baričević u svojoj mladosti lišen dobrog vaspitanja koje daje tako zvana kinderštube, a ne klasična škola“.

Gospodo narodni poslanici, meni je potrebno, da na to nesto izjavim. Moj starac Marin i pokojna moja majka, kao što je inače običaj u Dalmaciji, nisu imali mogućnosti da mi drže guvernantu. Moj odgoj, moje kućno vaspitanje, ta kinderštube potekla je od moga starca oca i moje pokojne majke, i pisati ovako znači blatiti lice i obraz roditelja, znači dirati i u mrtvace! Ali, gospodo narodni poslanici, i starac Marin, i pokojna moja majka Ema odgojili su četvoro dece, dvoje muške i dvoje ženske, tako da nisu menjali svoja osećanja; oni su odgojeni od njih svi zajedno kao plemenski Hrvati. A ima neka porodica koja je svoje dvoje djece odgojila tako, da je jedan brat bio Srbin, a drugi brat bio Hrvat (Glasovi sa leveice: A treći?) Nema treći. Gospodo narodni poslanici, neću da čeprkam po izvesnim mozgovima kobasičarske forme, (malo „k” a ne veliko „k”!) ali moram da odbijem način, kako se piše o narodnim poslanicima, koji nemaju mogućnosti, da se brane. Ako se ovako pode dalje, nama ne bi preostajalo ništa drugo nego to, da dočekamo toga vrlo vaspitanog gospodina na ulici, i da ga jednostavno isprdeljuskamo. Zar se na to hoće nas da tera?!

Gospodo narodni poslanici, ja imam da kažem još jedno: Gospodin Pretsednik Narodne skupštine kazao je malopre da je njegov položaj u stranci potkopan i da je on potrošio svoj politički kapital držeći se strogo svoje uloge i svoje dužnosti kao Pretsednika Narodne skupštine. Vi ste na to, gospodo sa desnice, Pretsedniku Narodne skupštine g. Stevanu Ciriću pljeskali unisono, a to znači, da ste vi odobrili, da ste vi priznali, da je on morao vis-a-vi vas i Vlade, koja vas drži, a ne vi nju, da je on morao da potroši svoj politički kapital, da spreči još gore čudo od onih, koja su do sada učinjena. (Pljeskanje na levice).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, ове последње речи г. Баричевића... (Гласови са деснице: То су лекције и увреде!)... које се односе на узајамни однос Претседника Народне скупштине као члана странке и странке Југословенске радикалне заједнице, не могу се даље расправљати пред Народном скупштином. По моме мишљењу њих треба расправити код куће, у кругу породице, јунако као што приличи.

Прелазимо сада на дневни ред. На дневном реду је: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 годину.

Реч има народни посланик г. др. Ђорђе Јовановић.

Др. Ђорђе Јовановић: Господо народни посланици, у свима парламентарним државама, владе обично подносе предлог буџета Народној скупштини и том приликом траже од Народне скупштине поверење или, боље рећи, траже од Народне скупштине дозволу, да би могли извршити своју економско-финансијску политику и да би могле спровести своју унутрашњу и спољну политику. Краљевска влада, којој стоји на челу г. др Милан Стојадиновић, подноси буџетски предлог за годину 1938/39 и, логично, тражи од ове Народне скупштине поверење, односно тражи одобрење, да може спровести своју економско-финансијску политику, и да би могла спровести своју унутрашњу и спољну политику. Господо, кроз зеницу човечјег ока можете дубоко завирити у душу једног човека

и видети, да ли тај човек има племениту и добру душу или рђаву, а исто тако кроз буџет можете завирити дуооко и видети да ли Влада има добру економску и финансијску политику или Влада нема добру економску и финансијску политику. И ја вам могу, са овога места, рећи, да ви из опозиције, ако нећете отворено а оно тајно признајете: од како је дошла на владу Влада др. Милана Стојадиновића, да су се економске прилике са сто на сто побољшале. (Смех на левици.) И да је економски точак нашег живота на боље кренуо. А то, господо, значи, да Влада др. Милана Стојадиновића води добру економско-финансијску политику.

Господо, из извештаја одборске већине, из извештаја одборске мањине, а тако исто и из експозеа г. Министра финансија можете видети, да су расходи за 1938/39 годину повећани за 1.270,000,000 динара, односно, да је овогодишњи буџет већи за 1.270,000.000, а то значи, да је овогодишњи буџет већи него лањски. Али г. Министар у своме експозеу одмах тумачи, да то повећање неће утицати на државне дажбине, тј. да се прирези и порез неће повећавати. Даље, у своме експозеу г. Министар финансија тумачи и то, да ће се ти расходи и то повећање употребити на националну привреду и на националну одбрану.

Та два момента оправдавају повећање буџета. Ако са мало више пажње расмотримо буџетску политику, видећемо да Краљевска влада овим својим буџетом не жели само да добије паре, — да она не жели, како би наш народ рекао, да очуна кокош а да не да гласа и да не закречи, него Краљевска влада жели да буџет буде одраз наше економске снаге, да Краљевска влада жели да овај буџет буде, национална река наша кроз коју треба да тече наша национална крв.

Господо народни посланици са левице говоре да Краљевска влада нема своју економско-финансијску политику и да Влада нема свога одређеног економско-финансијског програма. Ја ћу, господо, у кратко рећи: да је Краљевска влада имала и да има своју економско-финансијску политику и да има свој одређени економско-финансијски програм. Својим програмом Краљевска влада жели да се целокупна економско-финансијска политика управи правцем подизања целокупне привреде и подизањем села, а нарочито пази на то, да се подигне наш ситни земљорадник. Јер, господо, пољопривреда је седиште нашег свеукупног привредног живота, као што је село седиште свеукупног нашег економског живота. Истина је, да пређашње владе нису имале израђен економско-финансијски програм. Ја сам у прошлогодишњој буџетској дебати у своме говору рекао ово:

„Истина је, господо, да ми до данас нисмо имали планске привредне политике, и да се код нас није радило по одређеном плану као у Америци, Русији и Немачкој. Јер да се водила паметна привредна политика, са нарочитим планом, не би наш богати и добро материјално стојећи сељак у Војводини осиромашао, а и српски такође, који је за време рата осиромашао и пропао, него би се економски подигао и ојачао тако, да би, кад је у целом свету настала финансијско-економска депресија, наш сељак ову лакше поднео и био према њој отпорнији. Међутим, овако ослабљен, и с једне и с друге стране, наш је сељак првим таласима депресије подлегао тако да се још и данас тешко опоравља и налази у реконвалесцентном стању.

Ради илустрације навешћу вам ово. Познато вам је, да је после ослобођења вођена партијска политика са чисто политичким програмом, и у таквој политичкој борби једва је донесен Видовдански Устав. И сви смо мислили када је Устав донесен да ће политичка борба скренути на економску борбу и да ће се све конструктивне снаге употребити на конструктиван рад за добро нашег села и сељака. Али, на жалост, после донесеног Устава настаје још жешћа политичка борба, борба за централизам, друга против централизма, за федерализам, против федерализма, за широке самоуправе и против широких самоуправа, и на послетку тражена је ревизија и самог Устава. А народ остављен сам себи на милост и немилост, и неорганизован почео је из дана у дан све више пропадати и задуживати се. Смањењем прихода земљорадника и тешким оптерећењима државних и самоуправних терета, пољопривредник је постао слаб, или боље рећи, постао је неспособан купац. А његове потребе постале су скупе. У таквом стању затекла је нашег сељака економско-финансијска депресија, или речју коју нисмо могли наћи лепшу у нашем политичком речнику „криза“. Криза је настала свуда и код сељака је криза, криза рада, криза заната, криза трговаца, криза кредита, криза новца, политичка криза, морална криза, па и племенска или да је назовем национална криза. Услед кризе настало је незадовољство без обзира на покрајину. Како сељак хуче, тако исто хуче и занатлија, трговац и индустријалац, тако исто хуче и Хрват и Војвођанин и Словенац и Босанац, а тако исто и Србин у Шумадији.

У таквом стању осиромашеног сељака, застоја у трговини, застоја у занатству, застоја опште привредног, примио је др. Милан Стојадиновић државно крмило у своје руке. И данас се, господо, види активност у свима гранама: ствара се програм рада на привредном пољу, доносе се закони за привредне гране, донето је 14 уредаба и 12 правилика.

Али, господо, један од најтежих проблема наше народне привреде јесте презадуженост сељака. Влада др. Стојадиновића донела је Уредбу о раздужењу сељака, загризла је ту јабуку, коју раније владе нису смеле да загризу. Уредба се може критиковати и нападати да има неких недостатака, али је најглавније то да је том Уредбом истргнуто сељак из зеленашких канџи.

Господо, наш политички живот је нездрав... (Милинко Милутиновић упада.) Друзе и пријатељу, Када буде специјална дебата о Министарству пољопривреде ја ћу узети реч да говорим о Закону о раздужењу сељака, па ћу том приликом казати шта су урадиле друге владе, а шта ова. Наш политички живот је нездрав, без начела и без скрупула. Али село је још доста добро сачувано и када данас заћете по селима можете чути, када упитате сељака како је, да је данас боље него што је било. То морате признати и ви, господо. Питам ја вас зар није боље данас, када наш сељак, када наш радник пожање пшеницу и од те пшенице остави себи колико му је потребно, а остатак прода по 180 динара и од тога одене себе и своју децу, а било је време када је продавао по 100 и по 80 динара, па се дешавало да је цена житиу порасла када је средњи сталеж своје жито био већ распродао. Господо, ви знате да су ранијих година, пре две године, биле сеоске буне код нас. Пољоприв-

редници су се бунили због тога што су им наднице биле малене. Наднице су биле 8—10 динара о свом руху и о своме круху.

И, господо, Влада је интервенисала. Донела је Уредбу о минималним надницама, али вас питам, да ли ова Уредба може много да вреди, да пољопривредни производи нису скочили? На селу наш средњи сталеж, који за обраду своје земље треба много радне снаге, услед ниских цена пољопривредних продуката морао би земљу обрађивати сам, тако да би мален број пољопривредних радника био запослен, услед тога би настала глад по селу, јер радник не би зарадио хлеба.

Један пријатељ је у Скупштини ових дана тврдио ово: „Овај просперитет не долази због тога што је на челу Влада др. Стојадиновића, него што је Алах ту“. Ја нећу да побијам ни Алаха, али он у своме тврђењу иде тако далеко и каже: „Ако просперитет и скок цена зависи од др. Стојадиновића, онда од Стојадиновића зависи и кинески и шпански рат“, и завршава: „да није Милана не би света било, ни тебе ни мене моја бајна вило“.

Господо, ја нећу да вам одговорам оном приповетком са Нила. Ја ћу вам одговорити једном нашом војвођанском приповетком. Ви сви знате, господо, да наше жене после ручка, када оперу суће, седе на улици, оговарају и разговарају и кажу овако... (Јосип Цветић: Такве су им душе!) Јесте, г. Цветићу, тако је. Дакле, те жене кажу: „Да није мене, не би мој Јово напредовао, не би он тако економски напредовао“. Господо, када се пропада, онда кажу: „Пропао је зато што није хтео мене да слуша.“ Кад се напредује жена паметна а кад се пропада муж луд!

Према томе истоветан је и др. Дошен, и ја ћу да му кажем: сада, када је просперитет, Стојадиновићу се не признаје никаква заслуга, а да смо дочекали финансиски и економски крах, онда би др. Милан Стојадиновић био крив. (Милан Петковић: Криза је почела када је др. Стојадиновић био Министар финансија и нико није онда рекао да је он за то крив, па одакле онда овај просперитет може да буде његова заслуга?)

Господин др. Коста Поповић, мој уважени пријатељ, споменуо је у своме говору и „Призад“, али ја морам да му замерим то што о „Призиду“ није имао квражи да говори онда када је требао да говори. (Др. Коста Поповић: Нисте прегледали стенографске белешке!) Прегледао сам још од 1932, 1933 и, онда, о томе питању нисте говорили. (Др. Коста Поповић: протестује.)

Ја ћу господо, да говорим о томе „Призиду“, јер на то имам право зато што сам осетио рад те установе на својим леђима, као и међу мојим сељацима. Ви знате, да је „Призад“ ударио монопол на пшеницу и наш сељак никоме није смео продати пшеницу... (Др. Коста Поповић: Никада „Призад“ раније није правило 100 милиона резерве као што данас прави!)... јер би био кажњен са 30 дана затвора и 3 хиљаде динара новчане казне. То се, господо, десило у моме срезу. Зна се да је „Призад“ гурао цене до 145 динара, али за то време су многа господска деца, чији су очеви седели са ваше стране (показује на левицу) доносили пшеницу из Румуније и продавали по 70 динара за квинтал, док ми наше жито нисмо могли продати. (Гласови са левице: Која су то деца?) И та деца у кафани, када су добитак делила, опсовали су један другом мајку, зато што нису добро поде-

лили ћар. И у оно време, када сте ви били на влади, (показује на левицу) у анкети Народне скупштине рекло се је ово:

„Ако се отвори анкета по томе питању и ако она буде радила, та ће ствар отићи и сувише далеко. Ко зна кога ће да закачи, јер кад почне клупче да се одмотава, не зна се где ће да се заустави, и какве ће политичке и финансијске људе закачити”.

И господо народни посланици, анкета није смела да буде спроведена, а то ви знате, а тада др. Милан Стојадиновић није био у Влади. Ја сам био противу „Призада”, ја сам за слободну трговину, али могу казати и ово: када је „Призад” опљачкао сељака нико није хтео узети у одбрану сељака — ми смо изнели пшеницу, сељак је изнео пшеницу, порезници су им узели блокове на пшеницу а паре примили Јевреји, тако да смо двапут морали платити порезу. Ми смо утужили „Призад” а он је одговорио да нема ништа са нама.. Ми смо тада утужили Јеврејина, и он је отишао под стецај и нагодбу. Зато сам ја противу „Призада”. (Глас са левеце: Ви сте противу Јевреја!) Ја не говорим противу Јевреја.

Претседник Стеван Ђирић: Молим вас, господо народни посланици, да не упадате, а господина говорника молим да настави.

Др. Ђорђе Јовановић (наставља): Једна црна нит провлачи се кроз политички живот нашег народа. Црно-жути режим је хушкао хрватске масе противу српских. (Узвици са левеце: То је тачно!) Ту почиње српско-хрватско питање, и данас ти исти хушкају Хрвате противу Срба а нарочито Србијанаца, да су они криви за све што се дешава у држави, и да све зло долази од њих. За време рата говорили су да је српска влада империјалистичка... (Гласови са левеце: То је и „Словенец” писао!) да је српска влада империјалистичка, корумптивна, хегемонистичка и реакционарна.

После рата оштру паљбу отворили су у том погледу загребачки „Обзор”, љубљанска „Југославија”, а у Београду „Демократија”, која је у бр. 81 од 1919 године чак и то тврдила, да би г. Трумбић, на конференцији мира у Паризу, могао постићи за нас већих успеха, само да није било г. Пашића, који је, вели, све кваро и покваро. Ишло се тако далеко, да су тврдили, како су Пашић и радикали толико реакционари да су читавих 25 година владали Србијом полицијским режимом, који је био гори од режима Владана Ђорђевића и Јована Ристића. И да би се та измишљотина што лакше за истину примила, они су додали још и то, да је Пашић силом своје власти приликом евакуације Србије спречио посланике Рибарчеве и Вељковићеве групе, да се и они евакуишу и дођу на Крф у скупштину.

Прокламујући ослобођење и уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца, ни српској Скупштини, ни српској Влади нису ни на ум долазиле такве империјалистичке, хегемонистичке или реакционарне тежње. Они будућу нашу заједничку државу замишљаху као потпуно демократску, са равноправношћу свих њених грађана и свих вера без разлике.

Србија већ одавно беше земља потпуно демократска. И да јој је неко наметао, она никад не би пристала вршити народно уједињење са намером, да своју браћу подјармљује. Најмање су на тако шта могли мислити Пашић и радикали, који

су 30 година пре рата подносили највеће жртве у борби, из које се, најзад, поносито уздигла демократска Србија, која је тек као таква до краја оправдала назив Пијемонта нашег народа. (*Владимир Тишма:* А сада седите са Бехменом!) Казаћу вам ја и о томе.

Господо, улазећи у Европски рат Србија, за све време рата, ни једном није морално поклекнула баш због тога, што беше демократска и што јој вођство беше такво.

Господо, Крфска декларација која беше прва јавна манифестација званичне Србије и претставника Југословена из Аустрије, била је уједно и најречитији доказ за ово што сам рекао. Њене одређене и јасне стипулације, којима су темељи наше, за онда још будуће, државе постављени на једну широку и потпуно демократску базу, морале су уклонити и сенку од сумње о каквим завојевачким смеровима Србије, ако је те сумње гдегод у истини уопште и могло бити. Сам покојни Фрањо Супило, који се раније — ваљда подстицан с неке стране, чије праве намере није ни прозирао, — с неповерењем беше односио према српској Влади, посла јој, одмах по објави Крфске декларације, честитку „Ради закључака прихваћених, који су дапаче у темељним начелима надмашили моје поступате.”

Загребачка „Слободна Трибуна” писала је како у стварању ове наше данашње државе српска влада и њен Претседник, управо и немају никаквих заслуга, једино има заслуга „Југословенски одбор” и тврди, да су Србија и Пашић за све криви, и да нису ништа урадили за ову државу, итд. јер шта значи Сурдулица, Албанска голгота, острво Вид. Ништа. За ту црну авет, Србију са Пашићем треба разапети у овом претставништву нека виси за вечна времена.

Једино због тих тенденциозних саопштења, којима се уједно жели замрачити и најмучнија прошлост, какву је наш народ икад преживео, узео сам реч по овој ствари, а осим тога у прошлогодишњој буџетској дебати, када је говорио г. Жика Рафајловић, чуло се: па Србија није ништа учинила. Да, господо, узалуд је Албанска Голгота, узалуд је Острво Вид! (*Манфред Паштровић:* Ко је рекао да Србија ништа није учинила?). Неко је то добацио. Изволите узети стенографске белешке, па ћете се уверити.

Једино због тих тенденциозних саопштења, којима се желело замрачити блиска али непомућена прошлост, узео сам реч да говорим по овој ствари.

Не треба допустити да се одомаће клевете у толико пре, што се тим клеветама гађа преко Пашића и сама Србија. Њу и њене заслуге желе, управо, поменути Југословенски одбор, уклонити с пута; закопати их и на свагда на њих ставити крст, како би лакше постигли извесне своје смерове, о којима се све може рећи, изузев да су прожетети духом истинског јединства. Јер је баш Југословенски одбор био тај, који се још за време рата одрицао Крфске декларације.

Да би ову своју тврдњу оправдао износим вам овде једну изјаву господина Трумбића, дату октобра, 1918 године „Асоциатед Прес” која гласи овако: „Не могу вам рећи које ћемо место учинити нашим главним градом, нити какав ће се облик владавине успоставити. Када будемо ослобођени састаће се Уставотворна скупштина, која

ће решити сва питања, односно облик владавине и управе”.

Имао је право њујоршки „Југословенски свијет” од 26-ХI-1918, када је, спомињајући ову Трумбићеву изјаву, узвикнуо: „Ако је ово још увек Крфска декларација, онда је у Хондурас европска држава.” Доиста, то није више била Крфска декларација, него њен „расап”, како би то рекао Дон Нико Гршковић.

Ја сам ово поменуо зато, што је г. др. Мирко Косић последњи пут у буџетској дебати рекао да су њему његови пријатељи Хрвати рекли, да су Срби први издали Крфску декларацију. Међутим ствар не стоји тако. Ја га молим да он својим пријатељима у Хрватској каже, да је Трумбић са својим пријатељима Хинковићем и осталима издао Крфску декларацију. (*Манфред Паштровић*: Није тачно!) Јесте, господине.

Господо, Видовдански Устав донешен је са не квалификованом већином од 13 гласова, јер је демагогија Стјепана Радића отишла далеко, тражећи слободну Хрватску, и то велику, са сабором у Загребу. Да се одмах пошло од идеје децентрализације у управи, али, да се истодобно и брзо израђивао центар управе и стварали способни кадровци за државну администрацију, кривица за многе природне последице, неизбежног послератног хаоса, пала би у очима народа на покрајинске самоуправе и као реакција дошла би идеја што јачег централизма. Ми не бисмо после 19 година живота дошли у тај положај да некадање крајње централистичке странке траже децентрализацију и широке самоуправе. О томе питању ћу подробније говорити при специјалној дебати Министарства унутрашњих послова.

Али, господине, зар није доста унутрашње борбе? Погледајте против кога је уперен у Европи тај агресивни национализам? У главном против нас Словена, против до сада дегредованих словенских народа. (Гласови на левици: А правите економске савезе?) Економски савези су нешто друго. Словенство, то је идеја које се плаше наши природни противници. Словенство управо мора постати наш бедем. Тешко је улазити у тако тешку борбу без Русије, али се ми морамо спремити да је примимо, ако нам буде натурена. Као превентивна мера против нашег подизања у таквој акцији можда лежи једини могући пут да и Русија постане оно што је некада била „Мајка Словенства — Маћ раднаја”.

Господо, зар овај наци добри племенити народ, који је издржао три крвава рата, албанску катастрофу, који је покрио земљу славом и подигао њен углед за читаве деценије, не заслужује бољу судбину од ове коју му резервишу стари политичари, са преживелим програмима? Само нови шефови, просвећени и украшени врлинама културних људи, могу повести Југославију путем спасења и осигурати јој будућност достојну њеног јунаштва и њених жртава. Господо, Југославија није патила и трпила ово зло што су њома управљали стари или млади, него што је наша интелигенција била без савести. Можеш ти себи ставити какву год хоћеш етикету; социјалиста, либерал, демократ, али ако немаш савести ниси ни за шта. Жалосно је, што наша интелигенција страда баш од недостатка савести, од отсуства врлине. За све ово крив је рат, господине.

Свима нама познато је, да стварање једне нове државе после Светскога рата са народом разних

менталитета, није благородан и лак посао. Он захтева много памети, толеранције и мобилизацију свих најбољих снага.

Огромна већина у земљи осећа да овако како је до сада рађено не ваља, и да се у томе правцу не сме продужити. Ова с муком и славом створена држава мора да живи и она ће и живети. Али не у грозници и страху већ у спољној стабилизацији и унутрашњем спокојству. Политичку слободу, економску еманципацију и социјалну правду могу пружити народу једино истински родољуби и политичари дорасли времену. У нашој новој и пространој држави морају се имати и шири видици и модернија схватања. Ускогрудо партизанство данас је немогуће, и претставља једну озбиљну опасност за читаву земљу. Дужност је свих честитих грађана да се искрено заложу да земљу изведу из моралног метежа, у који је запала. Како? Огласити рат онима који Богу краду дане, а народу отимају имовину; схватити политичку борбу као сукоб идеја а не као сукоб интереса и амбиција. Уздићи поштовање закона на степен догме и радити у духу праве демократије која црпи своју снагу у слободи и вољи народа; окупити под једну заставу све што је надахнуто непоколебљивом вером у народно јединство, и што је жељно да сарађује на организовању једне модерне и моћне државе. Само тако можемо напредовати и ступити у културну заједницу европских народа. Само тако можемо достојно испунити своју патриотску и своју грађанску дужност.

Ново време захтева нове људе, нове програме, нов начин борбе, ново схватање државе и њене високе улоге. Нови шефови морају имати широку културу, несавитљив карактер, интелектуално поштење, дух иницијативе, непоколебљиву веру у начела. У самом почетку рада треба да се осети њихова способност и готовост да реше проблеме које досадањи режими нису били кадри да схвате и реше. (Гласови са левице: Значи Пашић није схватио добро државу?) Пашић је прошао и о њему сада историја пише.

Господин др. Милан Стојадиновић је млад човек, човек широке културе, човек од иницијативе, има све особине и верујте да ће све те проблеме решити, а и ви из опозиције треба да га помогнете у изграђивању наше отаџбине.

Пошто имам поверење у ову Владу гласају за овај буџет. (Пљескање и одобравање у центруму и на десници).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, реч има у име групе радног клуба г. др. Мирко Косић.

Др. Мирко Косић: Господо народни посланици, током ове буџетске дебате како у финансијском одбору, тако и овде у пленуму стално је истицано једно питање које је изгледа од капиталног значаја за владајућу странку, а то је питање данашњег привреднога стања наше земље. Да ли је то привредно стање отсев коњунктуре у светској привреди, или је пак у главном творевина, резултат рада смишљеног, систематског и планског економско-финансијске политике ове Владе. Господо, то питање по себи је необично сложено, пре свега држим да се тако кратко и јасно само по себи не може да реши. Ја сам стручњак, ја сам професор националне економије био на Универзитету... (Један глас са деснице: Часлав каже да

оно што кажу професори универзитета да то не важи!) ...и могу да кажем да се ово питање овако постављено не може решавати. Оно је погрешно постављено. Главни говорник владине већине г. Ото Гавриловић, чију ја расну памет и окретност ценим, био је смотрен па је казао: Влада је у оквиру коњунктуре, опште светске коњунктуре учинила све да реализује максимум користи за нашу народну привреду. Ја сам му већ тада додао, да то не би могло да се утврди шта је у ствари отсев коњунктуре, а шта је резултат владинога настојања, или општег економско-политичког настојавања (пошто Влада није једини фактор економских настојања). Пре свега не може се установити ни у ком случају да је Влада учинила максимум и да се ништа више не би могло учинити.

Господо, ја вас не мислим замарати никаквим теориским излагањима о томе шта су фактори економских промена, уколико је наше стање пољопривреде по својој структури више или мање подложно климатским условима (пошто је наша пољопривреда више екстензивна него интензивна итд.) а што може бити међутим дејство срачунатих економско-политичких мера. Не мислим да расправљам о могућностима и границама економске политике уопште. Међутим, ја ћу да будем индискретан па ћу да вам кажем да је то питање, основно питање, да ли је ова наша коњунтура или привредна ситуација више отсев светске коњунктуре или пак дело Владе, да је то питање на које је сам Претседник ове Владе врло искрено и врло поштедно одговорио. Ја сам једном приликом, мислим непосредно пред Конкордат, разговарао са Г. Претседником Владе Г. Претседник Владе се интересовао за држање појединих група, па је разговарао и са мном као са претставником једне групе с обзиром на питање Конкордата. Ми смо том приликом разговарали и о разним другим стварима и ја сам га онда питао као економиста другог економисту, питао сам га: Шта бисте Ви радили, г.Претседниче, (а тада се почела била да мења коњунтура у Америци), шта бисте Ви радили да се нешто преокрене коњунтура у свету, па још, не дај Боже, да се деси онај други случај, неповољан случај, да код нас буде још и рђава жетва, пошто смо имали добру жетву у 1936 и 1937, — шта бисте Ви онда урадили? Г. Стојадиновић, ја му морам одати пуно признање, био је толико објективан, био је толико интелектуално, духовно поштен, да није покушао да ме ма чим опсени, него је лепо и одређено слегао раменима и рекао: „Надам се да неће то наступити!“

Господо народни посланици, ја ћу да идем даље, да будем објективан, па ћу вам признати неке ствари које ја држим да треба, ако хоћемо да објективно и свестрано размислимо ситуацију у којој се налазимо, да признамо, а то је ово: Г. др. Милан Стојадиновић је имао ту заиста велику срећу с обзиром на сва економско-политичка и финансијска настојавања да је дошао у моменту преокрета светске коњунктуре. То је један случај. Никакве узрочне везе нема између позивања на власт г. др. Милана Стојадиновића и преокрета у светској привредној коњунктури. То су два одвојена догађаја који нису ни у каквој међусобној вези. Друго, ту су личне квалификације које хоћу без даљег и без резерве да истакнем с обзиром на г. др. Милана Стојадиновића. То је несумњиво човек велике виталне снаге, неутрошених енергија, енер-

гичан, експедитиван, послован. Он је несумњиво послован, експедитиван човек који има довољно смелости, довољно, ако хоћемо куражи да решава ствари код којих би се ранији многи други претседници влада, ресорни министри, помало колебали, предомишљали, помало зазирали од својих начелника, од својих референата да им нешто не подметну и да им неко не прикачи неку канту. Г. др. Милан Стојадиновић се не боји канте, он свршава ствари и у том свршавању и у тој својој експедитивности економској, финансијској и политичкој, он може да учини неки добар потез и са гледишта целине.

Ја се не мислим даље бавити том његовом, личном страном његове економско-финансијске политике, него ја мислим да се бавим оним што је могућно код сваке владе, код влада не само код нас него уопште што је могућно код сваке економско-финансијске политике претрести, а то је: да ли није много што шта пропуштено, да није у основи, у правцу вођења економско-финансијске политике учињено нешто што није у складу са правилно схваћеним интересима целине. То су могућности које постоје за критиковање и дискусију сваке економске политике. Тврдити да је максимум учињен, није озбиљно. Не зна се где је максимум. Ви знате, господо, да је у доба депресије, у доба криза било људи који су исто тако неправично обећивали ондашње владе, да су те владе биле криве за кризу. Онда су се владе или министри бранили говорећи: Да ми нисмо предузели ово или оно, ову или ону меру, криза би била много већа. Ту је такође немогућно утврдити да ли би у том случају криза била много већа, или не, јер се не зна, какве су основне тенденције те кризе биле с обзиром на положај наше народне привреде у читавом светском привредном склопу. Оно што ми можемо озбиљно да критикујемо, да установљавамо, то је да ли је у низу настојавања економско-финансијских и ове Владе пропуштено што-шта што је требало учинити у извесном правцу, а учињено у правцу који је непогодан, штетан по интересе заједнице, ако не непосредно а оно на дужи рок.

Један од говорника владине већине, односно један од известилаца јуче је избацио тврдњу да је статистика највећа лаж. То је наиме један отрцани виц, једна отрцана шала да има три врсте лажи и то: лаж из навике, лаж из потребе или нужде у коју човек може доћи и трећа статистика.

Он је међутим изгубио из вида да тезе које је поставио базирају се на статистици о појавама коњунктуре и просперитета који влада у земљи. Статистика није највећа лаж, него је питање, шта се из ње извлачи, какви закључци. То је ствар стручних људи. Стручни људи су ту да нам кажу, да ли је неко злоупотребио статистику и да ли из ње гледа да избије аргумените који се не дају избити. Али једно је несумњиво, а то је ово: оне формалне противречности које је јуче господин известилац владине већине овде набацио многим критичарима из опозиције, и то две врсте противречности, нису никакве противречности. Ја не морам да се сложим са свима излагањима господе из опозиције, али у колико сам пратно пажљиво расправу у Финансијском одбору, могу да тврдим да нема права господин известилац владине већине кад тврди, да је противречност кад се каже у једном моменту, ово је богата земља, а у другом

моменту, ово је веома сиромашна земља. Нема противречности зато што се при томе мисли кад се каже ово је богата земља, богата по природним условима, по латентним условима кад се говори о ефективном постигнутом степену економског благостања који у овој земљи влада. (Бурно одобравање на левици). То није противречно, а исто тако није ни у контрадикцији кад су поједини говорници, иако наглашавам, ја се не идентификујем са свима аргументима, али у овом моменту могу устврдити да није противречно кад су поједини говорници тражили побољшање стања нижег чиновништва, или кад поједини говорници указују на бедно социјално стање у радничким масама па и ситних земљорадника, а исти ти људи критикују финансијску политику која се спроводи кроз овај буџет, указујући да су то слојеви који су бедни, да су они преоптерећени, али тражећи веће издатке за ниже чиновништво, разуме се, указујући на то да постоје код нас извори порески, да постоје елементи и социјални и економски, да постоје групе и гране привредне, које могу дати више него што су до сад давале и што се од њих захтевало кроз овај буџет. Ту нема никакве контрадикције.

Господо, главни говорник владине већине знао је где је суштина ствари. Знао је говорник владине већине да није суштина ствари у цифрама, глобалним цифрама увоза и извоза, а још мање у индексима курсева на берзи. Земља аграрна, примитивно аграрна, као што је наша земља, где је највећи део ситних поседника уопште једва укупчан у тржиште, јер само једним незнатним делом производње иде на тржиште, тако да ту берза није индекс за ситуацију економску целе земље, као што се десила „случајност“ да уочи дана кад је господин Министар финансија држао свој експозе у Пленуму на београдској Берзи попела су се у курсу још два папира „преко плафона“, и то се одржавало неколико дана, а после ти исти папири пали су у курсу испод плафона. Види се колико су Поштанска штедионица и Хипотекарна банка учиниле из пажње према своме шефу г. Министру финансија да допринесу да ти папири оду преко „плафона“ ма и само за дан-два.

Господин главни говорник владине већине знао је да је тежиште код тако званог животног стандарда, те је потребно сада да видимо колико и који слојеви овога народа живе боље него што су раније живели. Ту је тежиште! Он је то знао. Само, успео је, ипак, да обиђе то питање, да остане дужан одговора рекавши: податци којима располажем, индицирају, показују то, да се је стандард животно сигурно поправио: увоз је већи, саобраћај и промет на железницама је већи, па је сигурно да се је и стандард повећао. За утврђивање висине стандарда и његове промене, наглашујем, појединих слојева становништва, не могу да служе као основица ти податци којима се послужило главни говорник владине већине, јер ти податци показују нешто друго: да је у народној привреди дошло до извесног побољшања. Чак може да се процени и да се утврди у коме је обиму дошло до побољшања; у колико је увоз већи, вероватно да је и потрошња за толико већа. Али, како се то повећање потрошње расподељује на поједине народне слојеве, — то се из ових података не може да закључи.

Ја сам дао себи труда па сам проучио удео појединих делова становништва Краљевине Југославије у том релативном просперитету и дошао сам до овога закључка: да је 50% живља индиферентно према томе просперитету. То је онај елемент који није добио ништа са повишењем цена аграрних производа. Других 30% су, шта више, због тога нешто и изгубили на поскупљивању живота, а то није компензирано повишењем његових прихода. Једни су ситни земљорадници испод три хектара, који, ако у јесен нешто и продаду, они у пролеће то опет купе, — и то често и по скупљу цену. Друго је најамно радништво, код кога и по податцима Народне банке, који баш нису много поуздани, али и по њима једва да је одржана реална надница, т.ј. да је животно стандард одржан. Ми, међутим, знамо да, у колико се према овом бољитку признавало и утврђивало да је живот становништва, да је та реална надница, т.ј. оно што најамни радник може да купи, да је и то испод минимума за egzистенцију, чак смо за извесне категорије утврдили, да су то најмање плаћени радници можда у целој светској привреди, али сигурно у Европи.

И код тих елемената, господо, ми не можемо да говоримо о каквом просперитету. Велики број ситних службеника, малих чиновника, шта више имао је и штете, јер је у много већој мери порасла скупоћа живота, у много су већој мери поскупиле животне намирнице, него што су се повећале њихове плате и њихови приходи. Пасивни крајеви, у принципу имају да сносе терет поскупљивања аграрних производа. Имамо дакле, око 30% становништва које губи код ове промене коњунктуре, тако да би округло остало 20% живља ове земље чије је стање ова коњунктура побољшала. Разуме се, ја морам да нагласим, да би за тачније и прецизније утврђивање ових појава било потребно да се изврши једно шире анкетирање али из саме структуре, наше економске и социјалне структуре, види се да не може друкчије да буде.

Огроман део становништва, 70% свих наших земљопоседника, који опет чине 75% целокупног становништва — значи преко 50% нашег становништва јесте ситни земљопоседник испод 3 хектара; а и далеко прско 50% зато што тај мали поседник има у породици $4 \frac{3}{4}$ односно скоро 5 глава. Исто тако код ситнога занатлије и код малог радника имамо највећу породицу, тако да тај елемент сразмерно претставља највећи део нашег становништва. Тај елемент, господо, нема од саме коњунктуре никакве користи или чак има и штете уколико се ради о онима који купују животне намирнице.

Господо, г. Министар социјалне политике и народног здравља у Финансијском одбору изнео је извесне податке о порасту запослености у нашој земљи и оперишући са апсолутним бројевима: 1936 године чини ми се 606.000 запослених радника, 1937 године око 630.000, а за 1929 годину са којом је упоређивао око 600.000 — у главном оперишући са апсолутним бројевима хтео је да покаже да никада није било толико запослених ни у 1929 години, која се сматра као једна од најбољих . . . . (Гласови са левице: Нема Владе, прекините да говорите!).

Претседник Стеван Ђурић: Прекидам седницу за неколико минута.

(После прекида).

Претседник Стеван Ђирић: Настављамо седницу. Изволите, г. Косићу, наставите.

Др. Мирко Косић (наставља): Господо народни посланици, према подацима г. Министра социјалне политике и народног здравља требало би да се закључује да је током 1937 године запосленост наших најамних радника била већа него и саме 1929 године коју узима зато као полазну, што је то последња година велике коњунктуре, релативно најповољнија година. Међутим кад се изврши прорачунавање тих података процентуално на укупан број становника, јер је за тих 7 до 8 година од 1929 године наше становништво порасло за читав милион и по, кад се узме у обзир тај прираштај становништва и удео најамног радништва у томе прирасту, онда се види да није било 1937 године сразмерно толико запослених радника колико 1929 године.

Господо, ја сам далеко од тога да спорим да је 1936 година боља од 1935 и 1937 боља од 1936 — ја сам далеко од тога да то спорим, и ја бих се необично радовао ако би се испуниле оне фигуративне речи г. Претседника владе да ћемо имати седам дебелих година или дебелих крава; али ја сам при томе свестан да је то побољшање пре свега условљено полетом у светској привреди, друго условљено је природним погодностима или срећом нашом да смо имали повољну жетву, — један и други моменат који нису трајнога карактера и са којима се не може са сигурношћу рачунати. Треће, то побољшање условљено је предратном коњунктуром за животне намирнице и сировине, чак не само предратном него и послератном, пошто већ данас имамо велика ратишта која више конзумирају него што производе. Ми не можемо дакле рачунати са сигурношћу да ће та релативна повољна коњунктура трајати и даље.

Али оно што нам мора падају у очи код разматрања економске политике ове Владе то је да у њој Министарство пољопривреде, дакле онај ресор економско-политички који треба да се брине о усавршавању производње у нашој најважнијој привредној грани, да се он данас једва осећа у нашој народној привреди. Оно је, господо, врло мало учинило за техничко усавршавање, за техничко усавршавање у смислу интензивирања наше аграрне производње, јер то је један од најкрупнијих проблема када се има у виду посебна структура наше пољопривреде — 70% испод три хектара — да би се колико толико поправили животни услови тога дела нашег становништва тиме што би се оспособио за јачу производњу. И друго, у крилу тога Министарства не видимо да се води рачуна о једноме преважном моменту, а то је, да код нас такозвана унутрашња колонизација или оно што се звало аграрна реформа да то није завршен посао. Према тенденцијама нашег развоја, ми треба да имамо перманентну аграрну реформу, перманентну унутрашњу колонизацију; јер тих 70%, са по испод три хектара, једнога дана остаће готово и без њих због деобе и идућој генерацији на двоје и троје, а то значи једно пауперизирање широких слојева нашег народа. А не само да се у крилу тога Министарства не води рачуна о тој потреби перманентне унутрашње колонизације, него ми видимо једну страшнију појаву да се у

томе Министарству напушта уопште и идеја аграрне реформе као такве, да се напушта принцип да земља треба да припадне ономе који је обрађује. (Живо одобравање на левици).

Ми смо, господо, данас у Војводини, једном од најважнијих подручја те аграрне реформе и унутрашње колонизације, сведоци једног национално страховитог процеса. Наши најмањи аграрни интересенти данас махом губе и оно мало земље што им је аграрна реформа доделила, губе је стога што су преоптерећени пореским заостатцима а особито многим самоуправним прирезима, тако да не могу да одговарају својим обавезама, јер је наша паметна економско-финансиска политика, не само ове Владе, али и ове Владе, то потпуно пренебрегла, јер смо ми и овој Влади чинили тај предлог пре две године и г. Министар пољопривреде одбио је хитност тога предлога да се наиме аграрни интересенти ослободе пореза на земљиште за десет година, исто онако као што је Министар финансија умео да спроведе кроз Финансиски закон за аграрне колонисте ослобођење, који имају по пет хектара земље, а ми смо то тражили за оне који имају свега највише један до један и по хектар земље.

Онај који има само пет хектара земље не може да обезбеди своју егзистенцију, није вичан газдинству у том крају, није оспособљен, нема инвентара, итд. У реду, господо, сасвим у реду! Али колико више важи тај разлог и то образложење за стотине хиљада породица, јер толико има аграрних интересената у Војводини, колико више важи за те који имају највише један и један и по хектар?! Ми данас имамо ту чињеницу да на стотине и на хиљаде, у једном месту, у мом срезу Великој Кикинди четири стотине аграрних интересената имају да напуштају земљу и да ће доћи у тако звани секвестар, јер су дужни толико и толико самоуправне порезе а не може од њих да се наплати. То је сада у 1938 години! (Михаило Крстић: Опростиће се половина!). Доцкан ће бити, јер су стотине и стотине њих продали земљу, а има на хиљаде оних који су предали молбу код Аграрне банке за продају; — задоцниће се! Не само да има егзекуције него има и других појава! Ето, то је та разлика када се служи једном погрешном статистичком методом, друго је када се гледа глобално па се каже: за милијарду је пораст, итд. Да видимо како то изгледа конкретно у животу, а то је важно, како се то расподељује на поједине слојеве и онда ћемо моћи доћи до оваквих конкретних случајева! (Пљескање на левици). Ви, господо, нарочито из Јужне Србије једва ћете веровати да је то могуће. Ово је порески лист једног сељака који је преко 80 година стар, то је свеједно, (позакује један порески лист) који има кућицу и три јутра земље. Он је задужен земљарином на три јутра, државне порезе на земљу са 346 динара. То је нормално у том крају. (Један глас са деснице: И испод нормално!). Јесте, има прва класа, која је много више оптерећена. Ово је четврта. Даље, он је оптерећен кућарином са 126 динара. (Један глас са деснице: Како, сељак плаћа кућарину?) Зато што је у већем месту. (Михаило Крстић: Има ли 5000 становника? — Др. Војислав Дошен: Ви знате како се наплаћује кућарина! — Гласови: Како се зове тај сељак?). Зове се Крстоношић Душан, то је свеједно! Онда долази самоуправни прирез, и

самоуправни градски прирез износи 1344, дакле округло 500 државног са тих 1344 значи око 1900 динара укупног оптерећења. То је без кулука градског који је 95, и без бановинског кулука. (Др. Војислав Дошен: Је ли ту и патријаршиски прирез?). Има, наравно, и 10% патријаршиског приреза! И онда овако конкретно можете да видите, то је оно што је интересантно како изгледа финансиска администрација. Деси се, пошто има ту заостатака, да Бановина затражи хитно од општине, која врши наплату бановинског кулука и бановинског приреза, да јој пошаље толико и толико стотина хиљада на име кулука, и дужног приреза. Тих дана кад дође захтев са роком, тих дана што се наплати од пореског дужника то се све упише на рачун кулука и бановинског приреза који треба тих дана створити и послати. И дођу тако код тога који има три јутра и који је оптерећен са две хиљаде округло, дођу и заплене му сво жито које се затекне код њега и све му то заплене на име дужног бановинског кулука. Запишу му за бановински кулук 600 динара, за градски кулук 100 динара, затезну камату 15 и градски прирез 617 динара. Пошто тај старац има само три јутра земље, он је имао у кући још свега нешто преко 10 метарских центи жита, са чиме се може једва исхранити са својом породицом до краја године. И зато што му се све то запленило, он се бунео с правом на такав поступак овршне власти, која му је однела жито из куће. Доведена је и полиција под оружјем и то шест здравих људи, а он је преко 80 година. Извршена му је заплена и однето све жито, али он је од полицијске власти оптужен за „противстајање власти“. Дакле тај човек, који има више од 80 година и коме су дошли шест наоружаних полицајаца, и код кога није могло бити озбиљног и ефективног противстајања власти, већ се оно могло једино састојати у гуњању, псовкама, тај човек добио је казну, ништа мање, од шест месеци затвора за противстајање власти! (Гласови са левнице: Срамота! — Скандал! — Милаш Петковић: И то у јеку просперитета!) Да, у јеку просперитета! Тај човек преко 80 година старости треба да иде па да издржава казну од шест месеци затвора! (Глас са деснице: Је ли му суд судио?). Ми би могли о томе да говоримо какви су ти судови, али говорићемо код Министарства правде, да не говорим сада, биће могућности за то. Тај човек, преко 80 година стар, коме су однели све жито и који има сада шест месеци да робија, упутио је молбу за помиловање, и молба се одбија, с тим: да се извести молилац да се његова молба за помиловање одбија јер за исту нема оправданих разлога! (Др. Војислав Дошен: А Лудацић је добио одгону казне!).

То је, господо, један упадљив случај, али ћу вам прочитати писмо једнога човека, који живи на селу, а кога ја лично не познајем, и који је за мене дознао из новина или по ономе рекла-казала. Он није из мога среза, него из среза г. Министра пољопривреде. То је село на мађарској граници и зове се Ђала. Он у своме писму каже ово: наше село има 3.320 катастарских јутара поседа а остало је дужно разних дажбина, значи државних и самоуправних, округло три и по милиона динара. Сав овај дуг је од старих дажбина, које се морају платити у року од 15 година. Осим тога, на 3.320 катастарских јутара три и по

милиона дужних дажбина, дугујемо још банкама десет милиона динара, који се морају исплатити у року од 12 година, а поред тога све текуће дажбине. На другој месту каже, од прилике, да је њима шездесеторици домаћина, већ до сада стављен секвестар од пореских власти на њихова газдинства. (Глас са деснице: Значи да нису ништа плаћали!). Не значи да нису ништа плаћали, већ значи да су оптерећења тако велика, јер и овима којима су продали све жито и запленили све за бановински и општински, а мало нешто за државни порез а половицу за општински и самоуправни прирез, тај је много платио, томе су однели све жито а остао је и даље дужан, није наплаћено све његово дуговање и није да ништа нису плаћали, него су оптерећени били толико великим дажбинама при оним ниским ценама у јеку депресије, тако да они нису могли никад да отплате, они су увек остали дужни. Ето, тако је стање шездесеторице домаћина у једном селу, то је мало село, а њихово имање је већ под секвестром пореских власти.

Господо, то је стварност, тако изгледа стварност и то у тој малте не најбогатијој Војводини! Војводина је најбогатија, кад дођу људи са голог крша и виде пусту равницу и добру земљу па кажу: то је богатство! Виде и добре зграде из ранијег времена, богатство, виде, може бити, и неке обесне газде, — а има их таквих, — али огромна маса становништва у Војводини пре аграрне реформе, 38%, скоро 40%, 38% становништва је било „безземљаша“, није имало ништа.

Број земљорадника који није имао сопствену земљу после аграрне реформе од 38% снижен је на 24%, пошто су добили земљу само Срби односно Југословени. А како је наступила пауперизација, како је наступило губљење поседа, и оног што су аграрни интересенти добили од аграрне реформе, опет је проценат безземљаша око 30%.

Данас Министарство социјалне политике доноси Уредбу о минималним надницама. Господо, метните руку на срце, ви знате из својих срезова: негде се та Уредба примењује, а негде не примењује. Али, та Уредба није уопште ни обухватила, она се и не односи на ове пољопривредне најамне раднике, којих има на стотине хиљада само у северним крајевима наше земље. (Одобравање на левници). Зашто? Ми смо чули у Финансијском одбору од г. Министра социјалне политике да је он имао намеру да и њих обухвати овом Уредбом. Ја сам о томе са њим у личном додиру, већ раније разговарао и инсистирао на потреби тога, али је ту намеру осујетио г. Министар пољопривреде у Министарском савету, који је имао да прихвати ту Уредбу. (Један глас: Али су наднице ипак скочиле!). Наднице су скочиле ван Уредбе, али су скочиле, по подацима саме Народне банке, једва толико да компензују пораст цена животних намирница. Радници нису добили ништа. По самим подацима Народне банке излази да је раније реална надница поправљена за 1,5%, а ја вас питам, кад је то наше радништво несумњиво пре те Уредбе, односно пре пораста наднице, — јер је тај пораст дошао раније, — кад је то радништво пре пораста било једно од најбедније плаћених у Европи, шта онда значи побољшање тога најбеднијег стања за 1,5%? То значи ако раније није могао да купи кутију шибица, да сада можда може да купи ту жи-

гицу. (Један глас са левице: И то у доба просперитета!) Да, у доба просперитета.

Има једна друга индиција страховито ниског стандарда наших широких народних маса. Постоји један статистички податак, а то је потрошња једног артикла, — јер за месо не можемо знати пошто постоји домаће клање, а не може се знати такође ни за хлеб, — постоји податак за шећер, који је важна намирница, код наших сиромашних слојева, канда је само медицина. Док има земаља у Европи које троше преко 50 кгр. шећера годишње на главу и док имамо земаља за које ми верујемо да су сиромашне и бедне, рецимо суседна Аустрија где се троши преко 25 кгр... (Један глас из већине: Они пију белу кафу!)... значи да имају, — дотле наш народ троши 5 и по кгр. годишње на главу и то за доба просперитета у 1937 години. Ја знам широке слојеве који за годину дана једва ако се омрсе и то можда 30% нашег сељачког становништва.

Али у доба просперитета, 1937 године, 5 и милиграм 500 грама да буде тачно, док је раније у оном просперитету 1925 и 1929 године потрошња код нас премашила 7 и $\frac{1}{2}$ килограма. Значи да смо ми још далеко од онога стандарда који смо имали 1929 и 1928 године. (Један глас: Значи да се приближујемо томе стандарду!) Приближујемо се, јер је 1936 било 5 килограма 550 грама а сада је 5 килограма 650 грама, дакле приближујемо се за 100 грама тамо где је дистанца 2 и $\frac{1}{2}$ килограма!

Уважени Претседник Финансијског одбора изгледа да је учинио примедбу да за то није крива Влада. Господо народни посланици, када тај шећер не би био тако страховито оптерећен трошарином и царином — преко 8 динара је већ трошарина, а око 4 динара је царина — да није тако страховито оптерећен, онда би био приступачан и слабијим консументима. На шећер постоји заштитна царина. Трошарину убира држава, а заштитну царину, која постоји и код нас на шећер, убирају фабрике шећера у облику повишења цена. А зашто постоји та царина? У Швајцарској, која нема своју шећерну индустрију, која мора да увози шећер и где такође постоји царина, тамо тај шећер стаје килограм 6 и $\frac{1}{2}$ динара. Царину убира до скоро стопроцентне висине шећерна индустрија. Ја ћу вам учинити једну сугестију: изволите предложити Влади да укине царину на шећер. Она неће тиме ништа изгубити, јер то она не наплаћује, пошто се шећер не увози, а ми трошимо „домаћи шећер“ наших „националних“ творница на пр. Пештанске хител банке у Врбасу... (Одобравање на левици)... у чијем је управном одбору до скоро седео Претседник Владе и Министар трговине и индустрије. Али предложите ви нека се укине царина, не трошарина него царина, па ће појефтинити шећер. (Димитрије Мирковић: Када друге државе не би давале извозну премију, на пример Чехословачка!) Трошићемо јефтинији шећер, а што се Ви бринете за рентабилитет индустрије шећера, са махом страним капиталом? (Димитрије Мирковић: Ја се не занимам ни за индустрију ни за картеле, него се бринем за произвођаче шећерне репе!)

Производња шећерне репе имала је за нашег малог сељака интереса пре свега као један кредитни облик, јер је са предујмовима које је добијао када се је обавезао да обрађује земљу за производњу шећерне репе, у ствари дошао до једног

кредита, само га тај кредит ради откупних услова репе скупо кошта!

Господо, скупоћа шећера свакако зависи од царинске и трошаринске политике Владе. Признајем да има земаља, у којима је ситуација у том погледу још и гора; то је пре свега у Италији, али тамо становништво троши шећер у другом облику: у јужном воћу, вину итд., само је и наш, један од врло тешких случајева.

То је једна индикација за стандард животни наших маса.

Малочас је један од госпоре нагласио, када сам казао да су оптерећења сувише била велика, очигледно је алудирао на снижење пореско на земљу, које је извршено 1935 године. То снижење прво је извршила Влада Богољуба Јевтића са 20%, затим је овде у Народној скупштини на мој предлог закључено 1935 године, код дванаестина 1935/36 године за пуну $\frac{1}{3}$, 33,3% и продужавано све до ове године. Само, госпоре, то снижење није било ефективно за $\frac{1}{3}$, јер је у међувремену био заведен патријаршијски прирез од 10%, пољопривредно-коморски прирез, а повишени су разни самоуправни прирези, тако да ефективно јавни терети за земљишне поседнике нису скинути за $\frac{1}{3}$. Па је чак, сада у Финансијском одбору, г. Министар финансија одбио продужење тога снижења за пореску 1939 годину, и, ако остане овај текст Финансијског закона, како је дошао пред вас из Финансијског одбора, онда неће важити снижење земљарине даље, него до краја 1938 године, како је предвиђено Финансијским законом од прошле године, односно текућим Финансијским законом. (Манфред Паштровић: Због тога смо напустили седницу!) Јесте, то је био разлог да смо напустили седницу.

Од 1 јануара 1939 године имала би према томе да ступи на снагу стара земљарина, која је за 50% већа него досадашња, јер када се снизи од 100 за $\frac{1}{3}$, дође се на 66, а ако се врати од 66 на 100 треба да се повиси за 50%, те је према томе земљарина ефективно повишена за 50%, а у међувремену је дошао још патријаршијски, самоуправни и пољопривредно-коморски прирез. (Милоје Рајковић: Ви знате да има једна изјава Министра финансија!) Јесте, госпоре, има изјава г. Министра финансија, која је гласила овако: „Сматрам да је снижење потребно и да се не би смело вратити на стару висину земљарине“. Смисао је био тај, тачно не могу репродуковати (Милоје Рајковић одобрава).

Госпоре, ако то Влада сматра, зашто није Финансијским законом продужила? Ја мислим да погађам, да Влади треба уочи евентуалних избора један дар народу, једна посланица, која би шта више могла, рђаво схваћена, да заведе народ у блудњу да уобрази, да је то друга трећина која се снижава. (Одобравање и плескање на левици). Ја мислим, госпоре, и када је народ неписмен, да није тако наиван, нарочито када је реч о јавним теретима.

Госпоре народни посланици, ја сам обзиром на ту привредну ситуацију у нашој земљи, да огромна већина нашег земљорадничког света нема ни егзистентни минимум, т.ј. они испод три хектара, да други гро, који за њим долази, они са десет до двадесет хектара, — не све обрадиве земље, већ и ледине, — претставља врло слаб социјални елемент. А тек онај део преко 20 хек-

тара био би нешто економски здравији, кога има код нас свега округло 82.000 у целој петнаестомилонској земљи, од којих су 12.000.000 земљорадника. Има свега 82 хиљаде домаћина са преко 20 хектара земље, и то не све првокласне и обрадиве земље.

То је најозбиљнија чињеница и ја сам предложио, да се тај гро сељака испод три хектара земље ослободи државне порезе и самоуправних приреза на земљу, а они преко три хектара, до рецимо, 20 хектара, то је средњи, да плаћају шест од сто, а онај део преко 20 хектара осам од сто чистог катастарског приноса. Једном речју тражио сам ослобођење егзистентног минимума за сељаштво. Један елементарни принцип социјалне правде. Али г. Министар финансија то није могао усвојити. Његово образложење ме је запрепастило. Он је изјавио да постоји обавеза за свакога грађанина, да служи војску и плаћа порезу. Војску, кад је за то способан треба да служи и служи. Ја мислим, да би много боље служио и боље се одазвао, кад треба да га позовемо, кад не би ову другу обавезу за њега тако тешко практиковали, ту обавезу да плаћа порезу. (Пљескање на левици). Јер, господо, ми треба конкретно да схватимо ситуацију и тај свет, који има испод три хектара земље, не може да намакне хлеба и одела за своју породицу. Држава је та, која му узима у облику пореза и приреза. Он не разликује да је ово државно, а оно самоуправно, све је државна власт која му узима, узима од његовог бедног егзистентног минимума, јер тај егзистентни минимум у цивилизованом свету не може да се сматра достојним за човека. (Пљескање на левици). И од тога егзистентног минимума држава њему узима.

Кад погледамо буџет, Боже мој, свега четири стотине и шесет милиона од земљарине! Па зар нема у нашој народној привреди, која је по тврђењу Владе и Владине штампе у пуном полету, у пуном напону развоја, зар ту нема другог извора и других пореских објеката, где ћемо наћи 200—300 милиона динара, који би фалили ако би се заведе слободни егзистентни минимум за сељачки свет?

Има индустрије, има крупне трговине, има акционарски удружења. Све то са малом изменом у пракси разрезивања и наплаћивања. Само да се мења администрација разрезивања и убирања па би се дошло до тога ефекта, да се компензира. Ја нећу да говорим о другој могућности, која такође не би била незнатна, а то је политика штедње код издатака, нарочито код набавки. (Пљескање на левици). И ту би се нашао не само неки милиончић него и велики милиони. У конкретним случајевима где је реч о огромној маси наше земље, најширих слојева нашега становништва, ту се види једна карактеристика овога режима, једна карактеристика која је врло значајна, и за нашу политику и за нашу економију, а не дај Боже да буде важна и за нашу будућност, а то је поманкање, недостатак социјалног смисла... (Бурно пљескање на левици)... за огромну масу малог света и за сиротињу. Поманкање тога социјалног смисла види се и у нашој економској и финансијској политици (Један глас са деснице: Из године у годину даје им се све више!)

Господо народни посланици, наше занатлије које по броју претстављају други привредни стаљ у нашој земљи, великим делом захватио је

процес пауперизације, као и велики број наших ситних земљорадника. У конкуренцији са фабричном производњом, нарочито кројачи и обућари, из дана у дан губе своје егзистенције и то на стотине и хиљаде. Тај елемент није само изврнут тако поништавајућој конкуренцији од стране фабричке индустрије, већ огромне штете трпи и од картелисања индустрије која наноси велике ударе нашем малом ситном радном свету.

Картели претстављају код нас једну врлу упадљиву појаву, у нашој народној привреди од које трпе и масе широких потрошача. То картелисање протеже се на индустрију, на великопродају сировина и полупрерађевина и оних потребштина које су занатству потребне. (Јован Здравковић: И државне фабрике су у картелу!) Постоји један закон и на основу тога закона једна установа која се назива судом за картеле. Међутим ја не знам ни један случај у коме би била предузета ма каква ефикасна мера противу душманског експлоатисања и штетнога деловања индустријских и трговачких картела. (Јован Здравковић: Картели врше разбојничку пљачку!)

Друга незгодна појава јесте та, да они органи, којима је поверено да воде контролу над тим картелима и да штите интересе народне, да су ти органи лично заинтересовани на просперитету извесних картелисаних индустрија. Имамо, господо, случај да они органи који треба да примењују Закон о картелима да су заинтересовани за просперитет на пр. електричне индустрије, која је код нас картелисана, и која тако рећи у својим рукама држи кључеве за извесне индустрије, пошто претставља погонску снагу, моторну, која је врло важна за ситну индустрију, и извесне занатске гране радиности. Ти исти људи заинтересовани су у картелу шећера. Те исте људе видимо као калаузе извесних металних индустрија које фабрикују пољопривредне справе. Међутим цена тих пољопривредних справа врло је важна за интензификацију односно стабилитет наше пољопривреде. То поманкање социјалног смисла, немојте мислити, да свет за то не зна, да широки слојеви ништа не знају! То је заблуда кад се тако мисли: Може бити штампа забрањена, може бити најстрожија цензура, може бити угушено све што је непоћудно једном или другом Министру, како се то обично практикује, али ће народ ипак све знати. Обично се свако писање доставља од стране Прес-бироа дотичном ресорном Министру, у област чијег ресора долази предмет о коме је писано, па Министар онда каже да ли та ствар може да се штампа или не може.

Та строга контрола штампе да ништа критично не би изашло у јавност није могла да спречи широке масе да знају да постоје картели, да знају право стање, и какво је дејство од свега тога. Кад нема слободне штампе долази онај елемент, она илегална штампа и усмена обавештења, које нико не може да цензурише и контролише. Разуме се да у тој ситуацији те ствари могу да буду знатно преувеличане и још више поентиране, него што је то у стварности. То је један од случајева где се види колико је неслобода штампе у крајњој анализи, за сам режим штетна, јер се онда проносе и најфантастичнији податци и верзије о раду појединих Министара, њиховој заинтересованости на појединим пословима, или у појединим картелима па такве најстрашније верзије, у које народ ве-

рује, јер нема јавне дискусије о њима, запљускују и највиша места у држави, што је од фаталних последица по процес државне и националне консолидације.

Господо народни посланици, ова Влада је продужила много што шта што су радиле раније Владе, али је унела и једну нову ноту у економско финансијској политици, а то је да је она нарочито нагласила, у свима потезима да сматра да и ова земља Југославија, треба да уђе, и то што пре, што интензивније, у пун развој капиталистичке привреде. Она очигледно верује да је благостање народа обезбеђено ако се што интензивније и на што широј основи развија и код нас капиталистичка привреда.

То није ништа изненађујуће када се погледа на састав ове Владе. Ви знате да су почетком 1935 године људи почели да говоре и на улици, као и овде у Парламенту: Банкарска Влада. Ја нећу да се упуштам у то колико су ове тврдње тачне, колико је истинито да ли је ово Банкарска Влада, као и у то да ли је ово у истини права Банкарска Влада. (Петар Боговац: То су паметни људи!) Молим, кажете банкари су паметни људи. Ја немам ништа против тога да су и банкари паметни људи. Питање је само: за шта су паметни? Али постоји једно друго питање: каквог су менталитета ови људи, каквог су духа. То је важно питање. Господо, ствар је данас већ јасна за свакога ко хоће да отвори очи и гледа на догађаје у свету, а не само код нас. Тамо, где је капитализам победио и продро у примитивна сиромашна подручја економска, тамо где није било јаког средњег сталежа из раније, тамо се нагло развија оваква ситуација: да на једној страни имате мали број корисника, а на другој страни имате огромну масу пролетера, која је данас класно свесни пролетер. Раније или доцније то постаје. И онда се развија борба око одржавања тога поретка. Та огромна маса најамних радника сматра да је експлоатисана, овај мали број корисника сматра да он развија благостање у тој земљи, а нарочито онда ако је реч о малом броју још претежно страног елемента, онда чак не оставља велики део својих профита и зарада у земљи и не доприноси изграђивању националне културе у земљи. У таквој ситуацији тражи се решење да се одржи стање, да се одржи капиталистички поредак, да тај мали број власника и даље располаже са свима сретствима производње, да може да експлоатише широке слојеве, — а то решење је фашистичко. (Живо одобравање на левици).

Ако у том сукобу и у тој борби побеђује знај други, многобројни елемент, то је пролетаријат он онда укида приватно власништво над производним средствима, над капиталом и онда се тај систем зове — бољшевизам — (Живо одобравање на левици).

Господин Ото Гавриловић био је мало шаљиво расположен у своме говору када је хтео да нам докаже, да је и бољшевичка Русија капиталистичка земља. Он се послужио на име јединим триком, који је уобичајен у таквим случајевима, да се једна реч употребити у два смисла. То у логици има свој назив — *quaternio terminorum* али о томе овде не треба говорити.

Наиме, капитал као приватна имовина, која је намењена стицању богатства и капитал техничко производни, а то су произведена средства: машине, зграде итд. итд. И разуме се бољшевичка

Русија не може да буде без тога техничког капитала и мора чак да га обнавља на тај начин што од наднице радника доприноси, односно задржава им се један део за обнову тога капитала. Само, треба знати у Русији нема приватних капиталистичких власника, ни домаћих ни страних.

Постоји још један трећи пут како покушавају извесне старе капиталистичке земље, које имају јаке средње сталеже, да одрже ситуацију, а то је тако звана демократија, и политичка и привредна, где се тежи да се економско финансијском политиком одржи тај средњи човек, његова економска независност, у Француској на пример сељачки сталеж и мали грађани, да се он одржи, и да се постепено социјално-економским реформама сасеца грање крупног капитала, да се колико толико одржи равнотежа.

За одржавање равнотеже унутрашњег и социјалног мира преноси се и у тежњу за одржавањем међународног мира, а видећемо како ће се завршити у тим земљама.

Та политика или бар сличног правца намеће се нама и земљама које су у нашем положају, које немају доминантан капитализам. Међутим, ова Влада ради на томе да се што више унапреди капиталистичка привреда.

А то је иста Влада која се боји бољшевизма, као врага, види га чак тамо где га нема. Она сама својом политиком ствара најбоље предуслове за каснију праву бољшевичку опасност. (Бурно одобравање на левици). Али тај средњи сталеж, који Влада тобоже помаже, жали се. То је ситан трговац, то је занатлијски сталеж, то је незадовољан сталеж. Ми немамо великог грађанства. Тај средњи сталеж више од годину дана стално се жали овој Влади на њену економску и финансијску политику. Тек недавно, пре неколико дана, Господин Претседник Владе нашао је времена да прими претставнике београдске чаршије, и да с њима претресе њихова гравамина које они истина изнесу а које им је цензура забрањивала да пишу, шта више забрањила је да у њиховом стручном органу „Трговинском Гласнику“ донесу наслов „Речи г. Претседника Владе“. И то је цензура забранила. Сад је тек дошло до саслушања тих гравамина и до обећања, осим, наравно, „Тате“. У „Тату“ се не дира. А, господо, нарочито случај „Тате“ је интересантан. Ја сам о томе говорио и у Финансијском одбору. Интересантно је зашто је г. Министар трговине и индустрије у овој Влади, који је близак загребачкој чаршији, умео да спречи да се „Тата“ не појави у Загребу, али у Београду није хтео да то спречи иако је по праву могао, јер је она Уредба која је била донета тобож у интересу „Тате“ предвиђала да остају само постојећи магацини, али „Тата“ по праву не постоји, он постоји само фактички, он није имао стеченог права, он је био споран и према томе Уредба о томе да остају постојећи магацини не односи се на „Тату“, али у овом случају надлежни неће да резонују правно него овако свакодневно, практично: „Тата“ је ту, осталом — кажу — то је корист потрошача! Господо, у корист потрошача било би да се укину картели, затим да се снизе царински ставови, па онда да се промени читава наша фискална државна и самоуправна политика. То би било у корист потрошача. У осталом Београд би требао да буде велики индустријски центар, али то омета фискална политика београд-

ске општине. Дакле ништа од свега тога, него само код „Тате“, једино код „Тате“, јер интереси потрошача то захтевају!

Даље, о средњем човеку као и о малом човеку не води се довољно рачуна. Њему ће се много што шта обећати, нарочито уочи избора, јер је то ипак бројни staleж у варошима. То је важно. Узмите само меканције као средиште политичких информација, место за политичке информације! И баш да имам овде једну претставку те струке, ја бих вам показао један „јеловник“ од 44 врсте јавних дажбина и оптерећења њихове гране. Узмите да цело наше законодавство, Закон о радњама, о таксама, о порезима итд. отежава оснивање самосталне егзистенције. Колико мора да плати мали човек док отвори малу радњу, од које још не зна да ли ће имати доходака, егзистентни минимум!

То је оно што ми имамо нарочито да замеримо, то помањкање социјалног смисла, јер то може да се незгодно одазове на став широких слојева, народних маса према држави, јер им је за све то крива држава, а, господо народни посланици, ми данас живимо у времену кад, још како, треба рачунати са расположењем народних маса, још како треба! (Милан Петковић: Док има жандарма не треба!) Док има жандарма дотле може да се држи ситуација у релативно нормалним, мирним временима, релативно, али кад престану та нормална, мирна времена онда нема довољно жандарма. (Упадице из центрума. — Петар Боговац упада).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, консатујем да г. Петар Боговац заиста нема права да говори али молим левицу да му узме као олакшавајућу околност да се он још није одвикао мандата. (Веселост.)

Др. Мирко Косић (наставља): Господо народни посланици, али није само то, ти основни правци у нашој економској политици која је инагурисана већ и раније и коју ова Влада....

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорнице, опростите ми што Вас прекидам, али морам исправити своју изјаву. Сазнао сам да г. Боговац још није положио заклетву као сенатор и да је он још народни посланик.

Др. Мирко Косић (наставља): Господо народни посланици, није само то помањкање, недостатак социјалног смисла у економско-финансијској политици што мора сваког од нас, кад мало објективније, шире расмотри ситуацију, забринуту него томе придолazi још и сама стварна, политичка унутрашња ситуација.

Господо народни посланици, ја сам пре годину дана са овог места заступао кратко једну тезу која је гласила овако: Пошто измена Устава не зависи само од нас, од Народног претставништва, него и од првог Уставног фактора, то не можемо ми бити ти, који ћемо то, ако бисмо сматрали за потребно, исфорсирати, наравно, какво решење које захтева измену Устава, али оно што ми можемо и што несумњиво треба одмах учинити, одмах, то сам нарочито наглашавао, то је приступити извођењу овог Устава у оном његовом делу где он предвиђа широке самоуправе бановина. (Одобравање на левици). Приступити одмах! Прошла је пуна година дана и за ту пуну годину дана Влада „спрема“. Годину дана! Господо, Устав је донет 1931 године. Године 1935 долази нов режим, режим који треба

да ликвидира претходни, шестојануарски, тако се каже, који треба да изведе нормализацију и демократизацију политичког живота. Година 1935 а данас је 1938 година! Влада „спрема“ закон о бановинским самоуправама!

Господо народни посланици, оно што се овој Влади мора пребацити с обзиром на унутрашњу политику, то је да она није имала иницијативе, да није водила једну своју унутрашњу политику, своју политику с обзиром на нашу унутрашњу уставну ситуацију. Него шта је чинила? Учинила је покушај споразума са г. др. Мачеком као са претставником хрватског народа. Тај покушај није успео и после тога ништа, даље ништа! Сад, наводно, спрема тобож закон о широким бановинским самоуправама а тврде зли језици да спрема и покушава да обнови преговоре са др. Мачеком.

Господо, Влада Краљевине Југославије имала је право и дужност да води своју политику с обзиром на расплет унутрашње ситуације, тј. да узме иницијативу и да предузме оне реформне мере које сматра за целисходне, без обзира на то да ли ће на другој страни наићи одмах на пуну сагласност, тј. да ли ће садржај тих мера бити уједно и предмет неког споразума. (Један глас из центрума: Доћи ће и то, полако!) Много полако, а ми много времена, господо, немамо. Оно што сам ја пре годину дана у име мога клуба поставио, то је захтев за извођење Устава од 1931 године, да се заведу бановинске самоуправе, пошто за сада не може бити покрајинских самоуправа. После три четврти године долази нам један догађај из унутрашње политике који није без значаја и који, не да не мења ситуацију унутрашњу, него је мења у врло значајној мери.

Дошло је до споразума између Удружене опозиције и претставника хрватског народа др. Мачека. Тај споразум је, господо, значајан и у позитивном правцу са обзиром, пре свега на ону чињеницу да је др. Мачек претставник хрватског народа. Др. Мачек као претставник хрватског народа признаје ову земљу, признаје Монархију, признаје Династију, а у нашем случају признање Монархије није споредно, јер је то жива снага — стожер, кристалizacionи стожер за процес државне консолидације и националног уједињења. Таква је ситуација наша. Он то признаје. Решење се тражи у измени Устава једном процедуром која може скептичном човеку, човеку који тежи и хоће да верује да због тога може доћи до расплета, и да изгледа као опасно, али предвиђа се у сваком случају сарадња, и то сарадња овде у Београду од претставника једне, друге и треће групе.

Каже се, господо, не може да се мења Устав за време Краљевог Намесништва. То правно не стоји. Правно не стоји због тога, што нигде није предвиђено да је Намесништво ограничено у својим правима са обзиром на промену Устава. Намесништво има иста права као и Круна, потпуно иста као Круна.

Затим се каже да споразум захтева један начин измене Устава који у суштини претставља државни удар. Претседник Владе, господо, није се оградил против измене Устава, него против начина измене Устава, оних начина које не предвиђа Устав.

Господо, ја нећу о томе да на дуго расправљам, ја хоћу само да констатујем, да ниједан од

наших Устава, ни Устави Краљевине Србије, ни Југославије, односно Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца нису измењени на онај начин како је то Уставима предвиђено. Ниједан! И друго: у колико је један Устав крући, у толико он више сапиње животну снагу у једној земљи, у једном народу, у толико су строжији услови, отежавајући услов за његову измену.

Господо народни посланици, мени се чини да је Влада имала један крупан разлог, врло крупан разлог за њу, зашто није приступила увођењу широких самоуправа, бановинских самоуправа, и зашто је дала могућност Удруженој опозицији да дође и направи један споразум, за који каже Влада да би био у свом извођењу штетан.

Влада није могла зато да приступи увођењу правих самоуправа, што правих самоуправа нема без демократије. (Одобравање). Нема правих самоуправа без демократије. Ова је Влада обећала демократизацију још 1935 године, али ми, господо, стварно и данас живимо под једним сасвим друкчијим режимом. Потпуно друкчијим режимом. Цензура и окови штампе су данас много тежи него што су раније били. Много тежи! Слобода збора и договора, образовање политичких партија... (Један глас: Цензура је данас укинута). Укинута је превентивна цензура, али данас постоји већи ризик за листове који неће да послушају онако како им се наређује или код којих се хоће да нађе длака у јајету, па да им се забрани број трипута у месец дана. Често пута има и врло незгодних и врло неукусних ствари које се наређују штампи да их она донесе, и то не својој штампи, него тако званој независној штампи. „Политика“, на пример, мора често пута да донесе и такве ствари, од којих би се Влада женирала да изађу у „Времену“. Господо народни посланици, не треба о томе много расправљати: ми данас живимо под једним режимом који је далеко од демократије, далеко од демократских установа, под режимом у коме нема ни трага од политичких слобода. Немате слободу штампе, немате слободу образовања политичких партија, које су носиоци демократског политичког живота, немате слободу гласања и, према томе, ја вас питам: где је та демократија? Ми имамо један ауторитативан режим, само је питање који је то. То није фашистички режим, и то неће бити фашистички режим ако би десетак хиљада људи и обукли неке кошуље и добили по неку батину односно банку дневно. Фашизам код нас није могућан; прави фашизам претпоставља национално хомогену средину. Ја сам већ и раније казао: ко је вођа код нас у Београду, није и у Загребу. Сем тога, ми немамо такву социјалну структуру, то јест немамо онај средњи сталеж који је носилац фашизма и главни бранилац капитализма. Јер капиталиста је мали број: — они сами не могу бранити капитализам, него они зато упрегну средњи сталеж. И он је тај који даје ударце својим противницима, а не они најамници за банку или две. Овај режим дакле, није фашизам; али он није ни војна диктатура. То је један режим лични, са полицијско-жандарским притиском. (Протести на десници. — Одобравање на левици).

Нема правне безбедности. Ухапсе, на пример, некога — сад што је то случајно професор војне академије, то је само случајно, — ухапсе некога и оптуже га да је умножавао летке и да је тиме

извршио увреду једног члана Краљевског Дома. За ту кривицу постоје параграфи, и то је сасвим у реду. Али није у реду да он и сувише дуго лежи у затвору Управе града Београда, па кад га одагле, после законског рока упуте Суду за заштиту државе, па он тамо изјави како је у Управи града Београда кићен и злостављан, онда га поново враћају у полицијски затвор да се „основаност тога докаже“ или да се, као што чујем да тамо неко рече „предомисли“.

Господо, ми смо у нашој унутрашњој политици прошли кроз један тежак и мучан период ове године: то је била борба око злосрећног Конкордата. Тај злосрећни Конкордат и последице његове, дубоке психолошке последице у нашем народу православно-српском, осећају се и осећаће се веома дуго: дубоко је потресен тај народ у својим елементарним осећајима. И ми смо тада видели, како може полиција да насрће оружјем у рукама на црквене великодостојнике, на највише свештенике православне цркве у орнату и на њихова света знамења. Каже се: то је био сукоб државе и цркве. Није ту, господо, држава била у сукобу, није постојао сукоб између државе Југославије и православне цркве... (Одобравање на левици)... у сукобу је био режим полицијско-жандарски, самовољни режим, са православном црквом. (Одобравање и плескање на левици). И нема сумње да је веома незгодно што је у томе моменту био Министар унутрашњих дела католички свештеник, незгодно за нас а незгодно и за њих, врло незгодно.

Господо народни посланици, ја сам на почетку био лојалан према г. Претседнику владе када сам нагласио да је човек велике виталности, велике енергије, пословне експедитивности и куражи пословне. Али ја налазим да је он имао један грдан недостатак и тај се је обелоданио пред свима у моменту те борбе око Конкордата, а та је: он не познаје ни свој српски народ; не познаје га! (Одобравање на левици). Јер да је он нека познавао у његовим најдубљим елементима, оно што је исконско у њему, што живи у њему, он не би учинио тај злосрећни покушај са оним Конкордатом и са оним методом његовог натурања на озакоњење.

Г. др. Стојадиновић је у разговору са мном пред Конкордат — нисмо имали никакав тајни разговор, према томе сматрам да нећу учинити никакву индискрецију — казао ми је: „Ја управо не разумем, како могу људи у двадесетом веку да се ешофирају, да се распаљују, због неких црквених ствари“. Ја сам био релативно учтив па сам му одговорио: „Знам, Господине Претседниче, ја могу то исто да мислим — нисам казао да мислим — само морате и Ви да видите да је до свега овога морало доћи зато што је народ можда у четрнаестом или петнаестом веку тј. да у њему живи, и хвала Богу што живи, тј. да у нашем народу живи елемент исконски: српско-православни, који није чисто једна религиозна ствар. (Један глас са деснице: Онда би имали верски рат!).

Претседник Стеван Ђирић: Молим вас, господо, да не упадате господину говорнику, а господина говорника молим да заврши пошто му је време истекло.

Др. Мирко Косић (наставља): Српско правослање није чисто религиозна ствар, то је као што провејава кроз сваку реч новоизабраног Па-

тријарха, народна црква, малте не национална црква, то је саставни елемент српства као таквога. И атак на ту цркву је атак на српство као такво. Господо, ја ништа мање него ма који други од вас овде желим да тамо кроз генерације избледи та наша подвојеност и то наше тројство, и да се кроз генерације у нашој земљи и на њеним границама вије само један стег Југословенске нације. (Живо одобравање и плескање на левици). Али то је један дуг процес који се не прелама преко колена. И ми морамо да водимо рачуна о реалности, о резултатима нашега доживљења, који кажу: постоји српски народ, постоји хрватски народ, постоји словеначки народ. Друго је идеја национална која треба да нас руководи којим правцем желимо да идемо и да је остваримо у себи, а друго је свакодневна реалност у којој живимо. Наравно ако поштено то желимо, ако једнога дана желимо да постанемо Југословени, треба да у томе правцу водимо и политику. (Одобравање и плескање на левици). Али није политика југословенског уједињавања, господо, ако влада дође са предлогом једнога Конкордата од кога очекује да ће политички ослабити једнога свога противника. То је у овоме случају фронт др. Мачека; то је била задња мисао за спровођење Конкордата да задобије католичку цркву противу једнога политичког фронта. Још мање је југословенска политика била кад се при томе препушта једном несумњиво верски непомирљивом експоненту — јер немојте, господо, изгубити из вида да католички свештеник има дужност да се бори противу сваке шизме, а по учењу католичке цркве православна црква је шизматичка, — и томе експоненту поверавати опасно оруђе жандарског пендрека и кундака у борби противу православне цркве, која је идентична са српством, и то у моменту када се мисли извршити напад на други народ, не на српски, него на хрватски помоћу католичке цркве! (Одобравање и плескање на левици).

Господо народни посланици, нема правне безбедности, нема разумевања и осећања за те историске реалности које су ту, али нешто што је веома болно и што веома оптерећује конто, рачун, овога режима то је помањкање дубоког националног смисла у врло важним потезима и у врло крупним моментима. Г. Претседник владе као Министар спољних послова имао је да се постара о што бољем дочеку и лепшем проводу Претседника владе Турске г. Инениа. Да га што лепше дочека, где се може најпријатније осећати него у Шехер Сарајеву и он га је одвео у Сарајево! Људи који су гледали тај дочек кажу, да је он био тако дочекан, да је то била френезија, одушевљење оних маса, као што се код нас Срба пробудило оно осећање за време напада на наше верске светиње, тако се и код њих пробудило оно старо турско! Старци су изношени и тешки болесници да га виде и да га дочекају.

Господо народни посланици, у Славонији, ту близу, последњих 50 година вршио се са словенског и југословенског гледишта један користан процес хрватизирање добољеника мађарских и немачких.

Данас не само за време овог режима него уз асистенцију овога режима враћају се многи Хрвати, хрватизовани такозвани Немци, натраг у окриље велике немачке нације. (Одобравање на

левици). Господо народни посланици, пре неколико дана фирер трећег Рајха држао је један историски значајан говор, и код нас у Банату било је наређено електричним централама које дају не дају струју него раде само ноћу када треба осветлити улице, према томе дају не може радиом да се слуша емисија, наређено је електричним централама да тога дана и преко дана дају струју, не би ли могли сви наши Немци слушати говор њиховог фирера! И да допуним ту лепезу националних подвига у унутарњој политици. У Дунавској бановини у Новом Саду банује бивши професионални обавештајац, мађарски ратни обавештајац, банује у Војводини српској. (Бурни протести на левици). Тога господина је ова Влада довела и то повредом Закона, јер он нема свршени правни факултет и не може бити помоћник бана. (Плескање на левици). Господо народни посланици, кад се води оваква рђава унутарња политика, зла унутарња политика, у којој су народне масе искључене из одлучивања о својој судбини, јер нема слобода политичких, нема тајног гласања, нема слободе штампе, нема слободе збора, нема организовања партија! Кад се води таква унутарња политика није чудо да таква зла унутарња политика рађа и рђаву спољну политику. Јер, господо народни посланици, нема никакве сумње, у нашој спољној политици има врло много тамнога за нас, али тамног, нејасног и мутног и за оне факторе који су упућенији и обавештенији него ми. Господин Министар спољних послова пред Финансиским одбором није могао да одржи експозе из разлога које је изнео, али један од његових разлога није могао ипак да стоји: да се није ништа ново десило од лањске године! Десило се много што шта! Господо, ми смо по званичном приказивању успели нешто, што држим, да до сада ником није успело, а то је да смо одлични пријатељи са целим светом и то у тренутку кад се стварају фронтови, када више није период неизвесности и тактизирања, него се офирају карте, када треба да знамо ко је са ким, да се може рачунати и знати шта се сме ризиковати! (Душан Антонијевић: Зар Ви мислите да се не зна ко је с ким?!)

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, молим вас да не упадате у реч. Господин говорник је прешао Законом о пословном реду допуштено време; а видим да је и уморан, немојте га превише замарати... (Гласови са левице: Није уморан!)... Јесте, да би завршио ако не по Закону о пословнику а оно по пракси коју смо у овој буџетској дебати увели.

Др. Мирко Косић (наставља): Господо народни посланици, Фирер Трећег Рајха држао је један врло значајан говор и у томе говору добили смо један велики комплимент, а то је да Немачка има с нама „нада све пријатељскије везе“, а то Југославија — два ратна савезника, а ми трећи, Југославија — два ратна савезника а ми трећи, како г. Претседник Министарског савета уверава у Берлину, никад нисмо били непријатељи него само противници; а непријатељи нисмо били! У том истом говору Версајски мир означен је као лудило. Али, господо народни посланици, то лудило нисмо ми направили, али оно је направило нас. (Плескање на левици). И како ми можемо бити у друштву оних, који траже измену поретка створеног мировним уговорима?! Како мислимо ми да можемо „изврдати“, ако се једнога дана

крене снага да брише све оно, што је створено 1918 и 1919 године?! Како ми то мислимо?! Ми смо, господо, на ударцу. Ових дана владина „Самоуправа“ пише: Крв није вода! Крв није вода, то знамо сви. Али, господо, немојте мислити, да ће се велика Немачка од 75 милиона, данас-сутра можда и 80 милиона, ако расправи ствар са Чехословачком, како одређено и јасно наговештавају, дакле Немачка од 80 милиона, моћнија него што је икад била, да ће се одрећи старог програма и старог плана! Ми смо на томе путу, на ударцу. Каже се: неће Немачка на нас, Немци ће на Трст и на Јадранско Море. Пре свега узмимо, господо, да ће Немци на Јадранско Море. Узмимо, дакле, и то да ће на Јадранско Море, али ја питам: како се иде на Јадранско Море? Иде се преко Словеније! То је пут, који се не може обићи. Друго, није довољно једној великој сили од најмање 80 милиона, која ће имати онда своје сателите, рецимо Мађаре, који морају ићи с њима заједно, није довољно да изађе на Трст, где може наићи затворен канал, где седи флота француска и енглеска. Њихов прави пут и правац јесте правац: Рихтунг Сид-Ост! — правац Југоисток, а то је преко нас главни пут низ Дунав.

Господо народни посланици, наша спољна политика руковођена је мучном унутрашњом ситуацијом. Требало је Хрвате лишити подршке на коју су у својој акцији наилазили у Италији и у Немачкој, у Бугарској и Мађарској, требало их је лишити тога.

Друго, зато што смо свесни тога, да данас при оваквом унутрашњем стању у каквом се налази наша земља, код оваквог расположења широких маса, могла би рестаурација Отона Хабсбуршког у Бечу да претставља некакву опасност. Та опасност, у колико би постојала, омогућена је том чињеницом, да не водимо добру унутрашњу политику, јер какве везе има данашња хрватска генерација са г. Отоном Хабсбуршким? (Пљескање на левици).

У осталом г. Отон Хабсбуршки имао би муке, и то колике муке да дође у Беч, и са рођеним Аустријанцима; па ипак мислим главно питање, алтернатива је рестаурација или аншлус. Пре свега, рестаурација није неопходна.

Аншлус је у сваком случају појава велике германске империје на нашој граници и преузимање у руке трговинске политике, извоза нашег не само за 30% већ скоро за 50%, ако буде отишла Чехословачка једним делом у руке те државе. Концепција велике државне немачке експанзије састоји се у овоме: „Треба силом, притиском и војним и привредним огромне империје на мале раздробљене народе и народиће на њиховом путу, треба их подложити великој централи и организовати у једно велико привредно подручје које се међусобно допуњује, а којим се командује тамо где је тежиште снаге, прописује им се шта ће производити и са киме могу трампити, с киме могу мењати. То је та основна концепција. Ми смо чули пре неколико дана у једном меродавном говору, да Рајх има права да се стара о свима Немцима ван граница Немачке, да им обезбеди бар право немачког „Велтаншаунга“, право на немачко гледање на свет, на немачку идеологију. Ја вас питам у чему се састоји та немачка идеологија на коју треба да има право сваки Немац? Та идеологија састоји се у концепцији о супериорним и инфери-

орним расама народа. Мислим позваност супериорних да владају инфериорнима, или ако треба и да их истребе. Да видимо шта може да буде у тој идеологији, која се тражи за свакога и за онога у Францсталу и за онога у Панчеву. Ја нећу да читам немачки и ако је то постао други службени језик овде (Одобравање на левици), али се ту каже: „Свеједно, били већина или мањина, као Немци ми смо увек први тиме, што смо Немци. Ако у Пољској живе два Немца, онда би они више вредели него један милион Пољака, баш зато што су Немци.“ То каже један од главних идеолога немачког национализма Вилхелм Штапел.

Господо народни посланици, оправдава се наша спољња политика једним разлогом, који би требао да је нарочито популаран, а то је интересом нашег извоза. Тобож захваљујући таквој спољној политици ми смо омогућили извоз вишкова наше производње и могли смо тако да дођемо до повећања куповне снаге продуцентата. Међутим маса малих нема од тога ништа. Има један аргуменат који показује сву илузорност таквог брањења спољне политике. Ми смо са Италијом имали најинтензивнију извозну политику у ери кад смо били малте не најљући непријатељи. Господо, Немци купују те наше намирнице и сировине не зато што смо им симпатични, него зато што им то треба, делом за потрошњу а делом за ратну индустрију, а делом за продају за добивање иностраних девиза.

Господо народни посланици, наш народ иако заробљен ево пуних 9 година, — да нема слободне речи, да нема слободне штампе, да није обавештен, да може бити збуњиван, — наш народ је дубоко демократски оријентисан. Дубоко! Нема он смисла ни за какав фашизам, нема он смисла ни за војну диктатуру у мирно доба, нема он смисла ни најмање поштовања за овакву аутократију полицијско-жандармеријску. Он је дубоко демократски настројен. Пре сто година Вук Караџић пише Кнезу Милошу једно писмо. Већ онда је тај народ био толико демократски. У томе писму између осталог каже:

„У земљама, гдје се мало слободније може говорити, владоци лакше могу дознати шта народ мисли и говори. Али гдје нико истине ни свога правог мињенија јавно показати не смије, ондје је тешко дознати шта људи мисле и говоре, него се још товари на владоца, поред онога што је учинио и друго којешта што није учинио. Као на пр. што се овде, а може бити и тамо, говори готово за свакога тамошњег чиновника који умре, да је убијен или отрован итд.“ И додаје: „Да би правителство и владалац много паметније учинили, када би гледали да се поправе, ако људи имају право, и ако је икако могуће, него да људе одмах гоне и да вуку по судовима и да казне.“

Господо народни посланици, с обзиром на тешку озбиљност времена у коме живимо данас и од те опасности неће нас сачувати никакви односи новог пријатељства, неопходно је потребно да се хитно приступи унутрашњем политичком смиривању, неопходно је потребно. (Бурно одобравање на левици), да се тражи правница не само за хрватски него и за српски народ. (Поновно одобравање на левици). Јер ви Срби из Србије и Црне Горе, ви сте имали политичке слободе доста и много, ми смо имали мање, а данас ни ви, ни ми немамо никакве политичке слободе, никакве, и зато се намеће питање да ли се сме даље овако

угушивати свака реч, да ли се чини услуга отаџбини када се не дозвољава јавно дискутовање и обавештавање, јер господо, та илегална литература са страшним, очајним ако хоћете, верзијама, сви ти памфлети са страшним гадом, који она често пута садржи и која запљускује и највиша места у овој земљи, све је то проузроковала само једино чињеница да нема никакве могућности за слободну реч и за слободну мисао. И само зато што нема те слободе, зато може свет да верује и таквим немогућностима којима се служе те верзије.

Али, господо народни посланици, једно је извесно: ми ћемо или благовремено уредити нашу земљу, а то значи и социјалне и економске, и унутрашњо-политичке односе — а можемо их уредити само на основи широке демократије — па нека народ прими одговорност и како му буде онако је, и нема права да се жали на другог или првога фактора.

Само на тој основи, само на тој широкој демократској основи ће се створити споразуми, или ће нас стићи судбина многих народа, који су умели док су робовали, док су били мали, чинити максималне напоре своје енергије за ослобођење, за афирмирање у историји, а када су то постигли, мислили су да се могу одати лакоумном, добром животу и другим бригама, и дочекала их одмазда, реванш и изгубили су оно што су случајно једанпут у историји добили. (Бурно одобравање и плескање на левици).

Потпредседник Фрањо Маркић: Реч има народни посланик г. Сава Микић.

Сава Микић: Господо народни посланици, сходно чл. 102 Земаљског устава и чл. 51 Закона о пословном реду у Народној скупштини, пред нама се налази буџет државних расхода и прихода за 1938/39 годину, који је г. Министар финансија благовремено поднео и који је Финансијски одбор онако детаљно и лепо претресао, те нама упутио на даљи рад.

У свом експозеву г. Министар финансија је рекао, да је овај буџет државно-привредни и национално-одбранбени. С тиме, ја сматрам, све је речено по питању финансијском и привредном овог буџета, ја не желим да се задржавам; и све критике, које су пале, по моме мишљењу, ни за један поен нису обеснажиле оно што је у експозеву речено.

Јер, господо, сигурно, иако је добар финансијер пре мене говорио, није ни једним аргументом могао да докаже да је бољи финансијер од онога који се налази на челу државних финансија данашње Владе. (Одобравање и плескање на десници).

Господо, хоћу да учиним само неколико констатација о финансијској страни овога буџета, па ћу прећи на главна излагања, која имам да изнесем у свом вечерашњем говору.

Ово је, господо, први пут, да је Министар финансија поднео и прошлогодишњи прорачун за 1936/37, па мислим да му је од стране левице бар за то требало казати хвала, а да не говоримо о његовом напорном раду и успесима у вођењу финансијске политике која чини част нашој земљи.

Господо народни посланици, као што сам рекао, ја не желим да улазим у финансијску и економску страну овог буџета, јер је то и наш главни

говорник са деснице све лепо објаснио, као и остали говорници, већ прелазим на ону главну страну.

Идеја нашег националног стремљења, наша југословенска мисао, оличена је у нашем државном празнику — првом децембру. Све наше борбе тежиле су за тим, да дођемо до 1 децембра, И, господо шта видимо? Тај дан, који је велик за све Југословене, ја видим да га овде у овом Дому многи поричу, на жалост и срамоту, смем да кажем оних, који су до недавно овом земљом управљали.

Тај дан, када су делегати велике Народне скупштине из Подгорице, на челу којих је био ондашњи Архимандрит, а данашња Његова Светост Патријарх Гаврило, дошли у Београд са делегатима осталих народних већа и пред скиптром Регента Александра, а Великог Краља Ујединитеља, Краља Мученика и Хероја, признали наше народно уједињење и ујединили се, сада се налазе људи, који хоће то да поричу. (Јован Здравковић: Који су то?)

О кад би они, који су некада били у Парламенту србијанском или црногорском знали шта се све говори данас у овоме Парламенту, они би се у гробу мртви претурали! А шта би онда казали онај милион и по жотава, који су пали за наше Уједињење и Ослобођење, и они, који су по хапсама наших непријатеља страдали, кад би дошли и чули шта се данас у Југословенском Парламенту говори! (Повици са левице: То кажите Јерези!).

Па, господо, има једна народна која вели: — Прешла је дара мерв! — а и критика са левице је доиста прешла све границе.

Господо народни посланици, првог децембра 1918 године није постојало хрватско питање. Ко га је створио? Створили су га политички спекуланти, и видите на телу Срба, Хрвата и Словенаца од првог децембра 1918 године до данас створена је велика рана коју народ не може никако да залечи. А ја, господо, кажем, те се ране лече јер смо много веће ране поднели кад смо стварали Југославију. А данас они, који су је стварали, у највећем броју сиромашни, у својим сељачким кућицама, у малим радничким учерицама, итд. опет прец собом имају једно, а то је њихова крв и њихови напори, па и њихово страдање ни после рата нико не може збрисати каквим новим споразумима и нагађањима, која врше господа из аутомобила и палата.

Ми се нисмо добро познавали и, заиста, то је био један велики недостатак, због кога су ствари ишле овако незгодно. Ми нисмо имали у Србији ни у Црној Гори тако велике политичаре изузев великог Пашића, а наша браћа из осталих покрајина такође нису имали великих политичких људи. Тако се после рата почело са малим људима и стварале су се тешке трзавице које су, као што видите, оставиле тешких отисака на нашем телу. Политичке борбе и трзавице у Народној скупштини Срба, Хрвата и Словенаца биле су достигле врхунац. Ви се сећате оног несретног дана због кога је дошао и шести јануар. (Јован Здравковић: Неће тако бити!). Биће тако. Сигурно је, да политички спекуланти, који су се борили за власт, нису учинили оно, што су учинили, да не би дошло до шестог јануара. После оног несрећног 20 јуна 1928 године дошао је шести јануар, дошла је диктатура. Свака диктатура у животу једног народа обавијена је црним велом, али шесто-

јануарска диктатура носи један зрачак светлости, јер је поставила све на своје место.

Али шестојануарска диктатура носи зрачак светлости јер је све поставила на своје место, јер је учинила многе ствари, и указала на оне који су изазвали шести јануар. (*Јован Здравковић*: Нико није осуђен за злоупотребе, за крађе и пљачке!).

Устав од 1931 године враћено је народу политичке слободе и почело је сређивање политичких прилика. За време диктатуре народ је имао зрачак светлости јер су остављене биле оне трзавице и борбе које су баш и довеле до шестог јануара. Па шта бива даље? Дошао је један велики и тежак моменат у историји нашег народа, најтежи можда и најболнији, да кажем и тежи можда и од Косовског страдања. Али сигурно, да је најтежи моменат у нашој најновијој националној историји, атентат у Марсељу. Тај атентат био је уперен на Краља Мученика, на Краља Витеза, хероја и државника. За његову смрт нико није одговарао. А данас шта бива? Подносе се интерпелације и питања за ситне ствари и да би се створила нека мала интрига, и томе слично. (*Радивоје Николић*: Али на та питања и те интерпелације нико не одговара!).

Нека је проклет онај који је овај Марсељски атентат сковао, јер је тај хтео да сруши Југославију.

Тек по доласку на власт г. д-ра Милана Стојадиновића, државни точак који се са муком окретао, почео је муњевитом брзином да креће напред. Ученик великога државника Пашића... (*Војислав Лазич*: Одведе земљу у амбис)... учинио је велика дела... (*Јован Здравковић*: Пашић није волео диктатуру!)... Финансијер светскога гласа, и познавајући добро душу народну, г. Стојадиновић је учинио велика дела. (Граја и приговори на левици — *Живота Милановић*: Пустите човека нека говори, он тако осећа па нека каже шта осећа!). У борби против финансијских недела, г. др. Милан Стојадиновић извојевао је финансијски Кајмакчалан, како је то лепо рекао на једном збору г. Сава Павловић, адвокат. Ниједан финансијер пре њега није поставио нашу привреду и наше финансије, тако добро и на своје место, као што је то учинио г. др. Милан Стојадиновић са својим еминентним финансијским сарадником г. Летницом.

До његовог доласка на власт сиромаштво је скоро свима било куцнуло на врата. Он је одмах по доласку на власт изналазио узроке сиромашења, проналазио их и почео да их лечи. Са примитивне аграрне производње прешло се на индустријску. А да је све ово занста тачно ја ћу вам навести само неколико примера.

Бакарну руду продавали смо по 10 динара, а њене прерађевине плаћали смо по 80 динара; јагњећу кожу продавали смо по 20 динара, а куповали смо њене прерађевине по 600 динара. Од ослобођења до данас ми смо на фабрикате зечије коже издали више од једне милијарде динара. Ми смо за вуну издали, иако смо аграрна земља, око 300 милијарда динара. За металургију издали смо око 500 милиона динара. Само за аспирине годишње издајемо 120 милиона динара. Међутим све ово можемо производити у нашој земљи.

Ми смо тако рећи прегрштима избаћивали злато из своје земље, ма да је оно могло остати у нашој земљи.

Међутим, шта видимо од доласка Владе др. Стојадиновића. Први пут злато из иностранства долази у нашу земљу и пуни државне касе. Дакле, као што видите, др. Стојадиновић је ставио тачку на ону ондашњу финансијско-привредну политику и кренуо државни брод напред. Ту су докази јасни као дан.

О спољној политици ја не желим да говорим. Ту је све јасно као дан. Одласци др. Стојадиновића у Рим, Берлин, Лондон и Париз, сведоци су успеха наше спољне политике. Ниједан од досадањих државника није ишао, као што је то радио г. др. Стојадиновић. (Један глас се левице: А што не иде у Женеви?) Ићи ће и тамо, има и за то времена. Али, господо, у спољној политици хоћу ипак да дотакнем једно питање, а то је ово: да су господа са левице, наши другови, доказивали и доказују, и то хоће широм целе Југославије да прошире, да би нашу земљу, нећу да кажем унизили, али јој сигурно нашкодили. Они кажу да се др. Стојадиновић удаљава од француске политике, а ја вам овде изјављујем да то није тачно, да то не стоји. Када бих ја и једнога секунда поверовао у то, не бих могао остати на овој страни и не бих могао ни једног секунда дозволити да се оваква политика води. (Један глас са левице: Читајте францускеновине и француску штампу, па да видите шта оне пишу!). Немам потребе да их читам, јер знам шта ми радимо и како се држимо. Према томе јасно је као дан какву политику води г. др. Стојадиновић: пријатељске везе за нашу велику савезницу Француску, која нас је много задужила и која је за нас пролила много крви, којој љубав љубављу, оданост оданостићу морамо враћати.

Што се тиче наших односа према Немачкој и Италији, то је питање нашег пољопривредника, јер кад крче прева — треба дати хлеба. Наши селачки производи треба да се уновче, треба да се пласирају, па су нам биле потребне добре везе и са Немцима и са Италијанима.

Господо, у низу многобројних добрих ствари, које је Влада г. др. Стојадиновића остварила, ја хоћу овде да се позабавим још једним питањем. Ово питање је у вези са нашом земаљском одбраном. Ви знате да право јачега влада и у животинском царству. Нажалост ово данас влада и у целом човечанству. Цивилизовани народи нису могли да организују мир на бази једне правде. Рат у Абисинији то нам најбоље доказује. Исто тако и догађаји на Далеком Истоку. Склоност Енглеске да преговара са Немачком и улази у оцену њених захтева, то нам доказује.

Шта бива? Немачка је почела нагло да се наоружава. Ви сте мало пре чули од предговорника да данас од Немачке цео свет страхује. Зашто? Зато што је Немачка Версајским уговором била везана за 60 година на такав начин, да је морала тражити освету и одмазду на тај начин.

За одбрану једне земље и једног народа ваздухопловство игра прву улогу. Ја ћу овде да вам дам само неколико статистичких података врло интересантних о наоружању целог света. Немачка данас има око 60 аеронаутичких фабрика са око 50.000 радника. Она годишње израђује преко 2.000 авиона и 8.000 мотора. Она има око 50.000 пилота и механичара.

Италија је своју авиацију подигла на један завидан степен и ставила је на најбољу базу у Европи. У случају једног сукоба у Европи сво од прилике каква би ситуација била:

Немачка би могла првога дана кад се зарати да пошаље на фронт 3.500 авиона. Русија би могла да пошаље првога дана на фронт 3.000 авиона, Француска 2.500; Велика Британија 2.500, Италија 2.500 а све остале земље укупно 2.000 авиона.

Какав је закључак из овога? Кад знамо да једна тона баченог експлозива може да уништи 1 хектар града, односно земљишта на коме постоје грађевине, значи да би авиони зараћених европских сила могли за један дан да униште 20 градова као што је Београд. Дакле, видите, господо, каква опасност прети цивилизованом свету у случају једног европског конфликта.

Да се, господо, упитамо шта је у томе погледу наша држава учинила? До доласка на владу г. др. Милача Стојадиновића, ми тако рећи можемо казати да нисмо ништа учинили. Јер док Немачка има око 50.000 својих пилота и механичара, док Италија неколико десетина хиљада и принову од 1.500 пилота сваке године, код нас тек доласком Владе г. др. Стојадиновића овоме питању поклоњена је пуна пажња. Данас се налазимо на добром путу.

У случају једног сукоба авиони и материјал могу се ипак лако набавити, али је врло тешко набавити летеће особље. То особље треба унапред спремити. Треба у самом народу радити на стварању једног ваздухопловног духа, да би се народ могао у томе духу васпитати и добити довољно стручног особља.

Ево ја ћу овде да вам покажем један план, који је створио Аеро-клуб Краљевине Југославије, а који је по моме мишљењу врло скроман. Ја га износим пред Народну скупштину и апелујем на Народну скупштину да овај план усвоји и да одобри тражене кредите. (Показује план).

Дакле, молим вас, да бисмо могли имати сигурну земаљску одбрану потребно је по овом петогодишњем плану који је израдио Краљевски југословенски Аероклуб, да имамо 25.000 моделара, што би од прилике коштало око 8 милиона, 5 хиљада једриличара који би коштали око 25 милиона, а пилота око 1000 за које би издаци износили око 34 милиона динара. Тренажних ескадрила треба да имамо 10, туристичких 10, затим ваздухопловне утакмице, аеродроме, пропаганду итд. Сви ти трошкови у току од пет година износили би око 160 милиона, а тиме бисмо наше отечество много задужили, јер у даном моменту имали бисмо сигурну ваздухопловну одбрану. Не треба се заваравати јер су времена у којима живимо мутна. Да вам наведем само да је у рату на Далеком Истоку за ово кратко време за које се боре Кина и Јапан изгинуло од авиоплана око 350.000 људи а 2 до 3 милиона налази се у збеговима од авијације.

Господо народни посланици, и са нашим трговачком авијацијом ништа боље не стоји, т.ј. са авијацијом путничког саобраћаја, јер док у буџетима осталих држава, Чехословачке, Пољске, Румуније видите порасте буџета цивилног ваздухопловства (Чехословачка издаје ове године 206 милиона, Пољска 153, Румунија око 100 милиона), дотле је Влада г. др. Стојадиновића ову суму од 9 милиона, односно 18, колико је било пре њеног доласка попела на 23 милиона и 600.000. Ми апелујемо сада да се и та 23 милиона за овогодишњи план повећају и ја сам тврдо уверен, пошто г. др. Стојадиновић има разумевања за све ствари, да ће и наше ваздухопловство помоћи да буде спремно

кад то народу и отаџбини буде потребно. Ово се све односи на наше цивилно ваздухопловство.

Господо, са левице се ових 10—15 дана чула велика критика унутрашње политике г. др. Корошца. Господа народни посланици су се највише окомили, изгледа ми, на г. Министра унутрашњих послова.

Идејни творац странке г. др. Корошца, некадашње и бивше „Словеначке људске странке“ био је др. Јанез Крек. Он је био убеђен Словенац, Југословен, па и Словен, он је био један од највећих словеначких генија друге половине последњег столећа, а његов еминентни сарадник и човек који га је у политици наследио, то је др. Антон Корошец.

Господо народни посланици, целокупна борба г. др. Антона Корошца у бившој Аустро-Угарској монархији сводила се на то да у целисти изврши тестамент др. Јанеза Крека, а ви знате како је гласио Јанезов тестамент — претпостављам да знате, а ако желите да чујете како сам га ја схватио ја ћу и да вам га прочитам.

Он је гласио: Да уједињени посветимо све своје снаге, све своје способности, сву своју љубав и срце своје нашој југословенској држави, за њен процват, културу и благостање. Ова је база створена у Словеначкој људској странци са којом је др. Корошец водио борбу у Аустро-угарској монархији, а да је то г. др. Корошец чинио, то не може нико у овом а ни ван овог Дома да опорекне, изузев ускогрудих људи који не гледају даље од својих очију. Узмимо само борбу у бечком парламенту. (Милан Петковић: Али у оквиру Аустро-угарске!) Знам, г. прото, али не знам да ли Ви као народни мученик из Дрињаче знате за њега кад је он долазио у Босну. (Милан Петковић: Кад?) 1917 године, он је окупљао Словене, а не само Словенце, па је долазио и у Босну и у све југословенске покрајине које су биле под Хабсбуршком монархијом и окупљао Југословене да се боре за ослобођење од аустро-угарског јарма. Та његова борба јасна је као дан а она је одиљена и у мајској декларацији. То је било 1917 године када је изишла Корошчева декларација, управо не његова него свих Југословена посланика који су били у австриском парламенту, изузев двојице тројице који су се оградиле а који су вама добро познати. Та његова декларација значила је много у оно доба и то му нико не може порећи. Он никад није од борбе за југословенску државу одустајао и не одустаје ни данас. 12 јуна 1917 године г. Корошец је узвикнуо Клам-Мартинцу овако: „Желим да из проливене крви изникне југословенска слобода. Немате довољно вештала за све велеиздајнике нити довољно пушака да нас све поубијате.“ Г. Корошец је потписао низ интерпелација, 35 колико је мени познато, поводом разних злочинства које је аустроугарска војска била починила у Србији, Црној Гори и Санџаку. Он је свуда долазећи узвикивао: Уздигните главе, слобода је ту! Г. Корошец се није ни онда, кад је био у бечком парламенту, устезао да се изјасни за југословенство. И шта бива? Он је у бечком парламенту држао неколико ватрених југословенских говора. Он је у бечком парламенту још пре Светског рата а нарочито у своме листу „Словенцу“ величао наше победе из Балканских ратова, у време док нас је аустроугарска, бечка и пештанска штампа, називале „вашљивцима“ и свим на свету погрдним, говорио да су „те по-

беде и наше победе". 21 новембра 1917 г. Корошец је у бечком парламенту бацио кривицу на аустроугарску владу што је у Санцаку, у моме крају одакле сам и ја народни посланик, 1917 године помрло 1600 људи од глади.

Дакле, сматрам за своју дужност да са овог места у име онога народа изјавим господину др. Антону Корошцу, великом југословенском државнику, захвалност за све оно што је учинио за наш народ доле у Санцаку.

Г. др. Антон Корошец одржао је у бечком Парламенту историјски свој говор на дан 2 октобра, који је познат свима парламентарцима и државницима у овој земљи. Затим следује његов пријем 12 октобра код аустроугарског Цесара. То је такође једно велико дело др. Корошца, нећу да кажем дело него његов успех његове политике југословенства (*Милан Петковић*: Ко је био сведок те аудијенције?) Сведок те његове аудијенције су многе новине које су ту његову аудијенцију нотирале. Поред тога, ево и једне књиге „Борбе Словенства за Југославију”. Он је, господо, гледао да спасава оно што се спасти може. Он је приликом те аудијенције са презиром одбио сва преклињања краља и цара Карла и казао да је све доцкан. Све је свршено јер је југословенска мисао победила. За то његово држање Народно веће у Загребу на својим већањима 17—19 октобра изабрало га је за свога Претседника. Он је први отпутовао за Женеву па даље за Париз, где су се већ чланови конференције мира прикупљали и где је он тамо у име новостворене државе Срба, Хрвата и Словенаца, како су је они називали, радио у корист уједињења са Србијом и Црном Гором, али, међутим, већ у томе времену првога децембра стигла је делегација Хрвата, Срба и Словенаца у Београд и тога дана прогласила наше уједињење и ослобођење, за које је и др. Антон Корошец много допринео. (*Милан Петковић*: Ништа није допринео!) Ја нећу, господо, ништа да говорим о раду господина др. Корошца за ових 20 година, јер је то сваком познато, али хоћу овде само то да нагласим да сам био више од године и по дана један од његових сарадника. И ја сам, господо, имао неку зебњу, све док нисам дошао у ближи додир са господином др. Корошцем, где сам као референт на извесним пословима сарађивао, те сам том приликом могао видети и осетити колико је др. Корошец велики родољуб, велики Југословен, велика словенска душа, и тада сам осетио колико је г. Корошец мудар и велики државник. Др. Антон Корошец је оличење наше народне душе и неумитни поборник југословенског јединства под скиптром славне националне Династије Карађорђевића.

Па где хоћете већи и лепши споразум него што је овај што га је створила Радикална заједница? Тај споразум, поред свих осталих услова постигао је и мир међу верама, јер су ту у питању и све три вере које су за овај споразум. Па, господо, Југословенска радикална заједница води најпомирљивију политику од нашег ослобођења па до данас. Ви морате погледати истини у очи и признати да никада до сада, ни онда кад је била на управи она привремена влада, па она коалиција између радикала и демократа, па сама хомогена радикална влада, па доцније и она влада са браћом Хрватима, да никада до сада нисмо имали ово што данас имамо.

Ја хоћу да одговорим другу Здравковићу са неколико речи о споразуму и да изнесем овде своје гледиште по том питању.

Јесте, господо, и ми смо за споразум, то сам јавно казао, али смо ми за један частан споразум оних великих легија које су пале за ову земљу, за споразум онога сиромашног света који данас гледа шта ми овде радимо, а ми се само свађамо не радећи ништа друго. Ја хоћу да говорим о споразуму онако како ја на њега гледам, а верујем да тако гледа и велика већина народа у овој земљи. Ја вам, господо, унапред кажем да смо и ми за споразум, али не за споразум осмооктобраша, јер тај споразум октобрашки није споразум створен од народа, није створен оним правилним путем како би то требало да буде. Тај је споразум пуноважно потписао једино г. др. Мачек, и нико други. Тај споразум нису могли потписати претставници Главног одбора, који су изгубили народно поверење, а ни претставници демократске странке који такође немају народно поверење.

Господо народни посланици, овај споразум хоће на један диктаторски начин да мења данашњи Устав. А ја вас питам хоћете ли да идемо на плебисцит па да питамо народ да ли је и он за то, да мењамо Устав? Ако би народ о томе питали ја сам сигуран да би нам он на то одговорио: не. Јер данашњи Устав има тако напредних и тако демократских идеја да ми можемо створити споразум и на основу овог Устава, а да га не морамо мењати. Француска, господо, има Устав које је већ 62 године на снази. Америка има Устав од пре 147 година, а Енглеска свој Устав никако и не мења, па тим државама и поред свега тога ништа не смета да доносе законе у пуној хармонији са данашњим временом и са данашњом техником, док као што видимо опозиција запиње из све снаге да ми наш Устав мењамо и да уводимо неке реформе, на које народ никако не би пристао, јер неће да иде у маглу.

Има још једна друга ствар господо, у овом несрећно склопљеном, или рђаво стилизованом споразуму. Као што знате наш је народ по природи инација, па је може бити неко у овај споразум и из ината уметнуо по неку реченицу, као на пример ону којом је 6 јануар назван актом неморала. Господо, наш народ то неће никад заборавити и никад неће дати прилике политичарима који су овај споразум склопили да дођу на управу земље, а то зато што је наш народ онога дана кад се појавило мртво тело нашег Витешког Краља Александра у Сплиту, са сузама у очима ратификовао данашњи Устав, те га стога нико сада не може и не сме ни изменити, изузев онако како Устав предвиђа.

Господо народни посланици, место уставне борбе коју данас опозиција тражи, ми хоћемо финансиску борбу, ми хоћемо економску борбу, ми хоћемо да дамо народу пуне политичке слободе, онакве какве је некада имала предратна Србија. Ви се сећате, господо, како је пре рата Србија била пуна као кошница. Мудром управом њених државника, њој је било омогућено да извојује победу на Куманову и да се одупре и Аустрији, а то све зато што је у њој владао други дух, а не овај који данас влада, када се ми сви један са другим за гушу хватамо и свакодневно овде свађамо.

Друкчије се онда говорило а друкчије се, најжалост, данас говори о свима тим питањима. Го-

сподо народни посланици, од извесне господе са левице било је више замерака нама на десници а нарочито појединим г. г. министрима. Хоћу само да вам напоменем говор уваженог пређашњег Министра унутрашњих дела г. Веље Поповића који сам пажљиво пратио, и хоћу да вам кажем како далеко могу да иду људи, који су управљали овом земљом као министри да могу да се на онакав начин изражавају о своме колеги његовом наследнику на томе положају, г. д-р Антону Корошецу. Ја ћу, уосталом, да пређем преко свих тих замерака које је г. Поповић чинио г. д-ру Корошецу јер су оне, по моме мишљењу, тако недостојне једног бившег Министра унутрашњих дела да о њима не треба ни говорити. (Војислав Лазих: Какве важности има Корошец да се толико о њему говори?) Има, друже Војо, важности зато што је г. д-р Корошец један велики државник и политичар у нашем народу који за собом има целу Словенију, и камо среће да ми у Србији или Црној Гори имамо такве људе и вође народне који за собом воде милион политичких припадника и пријатеља.

Ја хоћу да нагласим једну ствар што сам и на почетку напоменуо, да када би се у овој сали појавили они наши познати стари парламентарци из старог српског парламента, изузев г. Воје Лазиха и г. Рафајловића, они би се покајали због оних мука које су поднели за наш парламентаризам и морали би да кажу: Просто наше муке а не просто ова брука.

Господин прота Иванчевић замерао је што Влада није извршила што је обећала у својој декларацији. (Гласови са левице: И, није!) Јесте, извршила је и то много и много више него што је обећала, и решила је безброј проблема које није ни споменула у својој декларацији јер није ни знала на какве ће све руине наићи кад је дошла на управу земље. Према томе ова замерка г. Иванчевића потпуно отпада.

Министар г. Веља Поповић износио је како се Влада меша у Удружење резервних официра, како је пропаст земље, како се земља налази у опасности пред револуцијом итд. А ја, господо, истичем да је баш под управом г. д-ра Стојадиновића Удружење резервних официра дошло у легалне руке својих правих претставника, изабране управе, а нема више онога комесарства које су заводили г. Веља Поповић и његови претходници.

Што се тиче нашег уваженог друга и великог говорника г. Баричевића он је мало спустио дурбин. Ви се сећате оних његових бесомучних говора са толико арогантности тако да је посматрао нас са деснице а и половину вас са левице као једну нижу класу. Он је као она богиња Херлија од осморо деце пала на седморо па на троје, па на двоје, тако је и он од својих пет сати колико је некада говорио, пао сада свега на пет минути да говори о слободи штампе. Јасно је да је његова ораторска слава потамнела и он се по моме мишљењу толико изадутирао да више не прави никакав ефекат, него износи само неке суве адвокатске фразе а не пружа никакве аргументе којима би могао да оспорава и обара рад данашњег режима и данашње Владе. (Војислав Лазих: Говорио је врло лепо о слободи штампе!) У погледу слободне штампе, драги Војо, ја ћу да ти кажем да ја друкчије гледам од свију вас на ту ствар. Рођен у сељачкој кући где је слободоумље било

на врхунцу, ја сам свагда имао прилике да чујем да треба поштовати слободу мисли, да сваки своје мисли слободно искаже и да за то и одговара. Слобода штампе је потребна и ја сам уверен да ће Влада г. д-ра Стојадиновића у најкраће време ту слободу и остварити. (Граја на левици).

А сад пошто смо више овако прешли у разговоре, да вам кажем и једну другу ствар, зашто сам се највише и попео на ову говорницу, а то је да вам као Зећанин и посланик онога беднога Санцака кажем неколико речи како наш народ мисли о политици Београда и о политици г. др. Стојадиновића и о свему осталом што се овде догађа. Казаћу вам шта они црногорски горштаци о свему томе мисле и како посматрају те ствари. Бадава је, господо, сви ови говори са левице, бадава што г. др. Косић професор по неколико сати овде говори, то су само за онај народ фразе и теорије, то није оно што се у народу осећа и тражи. Не можете ви доказати народу у Зетској бановини никако да г. др. Стојадиновић није главни вођа тога народа, и г. др. Стојадиновић ће имати увек већину у томе народу па било на јавним било на тајним изборима, како год хоћете. Г. др. Стојадиновић има за собом целу Зетску бановину као др. Корошец Словенију и противу тога нема апела. У то будите потпуно уверени. Онај народ има велико поверење у др. Стојадиновића, јер је Стојадиновић долазио код њега и кад је био у опозицији и народ га је заволео од свег срца. Видео је у њему једног расног човека, видео је човека блиског њему и никаква политика ни пропаганда неће одвратити др. Стојадиновића од њега.

У питању Конкордата ја сам читава три сата говорио на првом збору у Зетској бановини 23 августа и могу да вам кажем отворено и јасно да после тога у округу белопољском нико није више говорио о Конкордату.

Народ је имао поверење у г. др. Стојадиновића и раније, имаће га и даље све докле овако мудро буде водио државни брод и управљао државном политиком. Ја ово говорим као Црногорац и Зећанин и претставник оних сиромашних сељака.

Морам да напоменем још неколико ствари о народном веровању у др. Стојадиновића. Народ каже: Ми верујемо да нико од нашег ослобођења и уједињења није више урадио нити ће икада више доћи и један Министар-Претседник који ће за Зећане бити тако добар као г. др. Стојадиновић. Не можете га одвратити ни са агитацијом о Конкордату нити икаквом другом агитацијом. Стога се помирите с тим, па хајдемо на изборе, па ћете после доласка са избора у Народну скупштину видети да је ово тачно.

Наше невоље и муке у Зетској бановини добро су познате г. др. Милану Стојадиновићу и не бих желео да их овде вечерас истичем и наводим са разлога што сте ви изгубили стрпљење да ме саслушате, а присутно је свега неколико личних и партијских пријатеља, али ипак при свем том хоћу овде са овог места да напоменем да у Зетској бановини постоји низ проблема које треба решити. Г. др. Милан Стојадиновић узео је један по један и редом их решава. Уверен сам дубоко да и они проблеми који су остали, као н. пр. питање Јадранске пруге, у које су питање све досадашње Владе загризале и кљуцале, па ништа, исто као и у земљо-

радничке дугове, које је само г. Стојадиновић успео да реши, неће остати нерешени. (Пљескање код већине). Верујем да ће он као што рекох, решити и ово питање Јадранске пруге. Ми очекујемо ускоро да ће почети радови на прузи Рашка—Нови Пазар—Биоche, Мривој—Бијело Поље. Пруга Никшић већ је завршена, и обећање које је дао г. др. Стојадиновић, када је био у опозицији, да ће ту пругу завршити када дође на власт, он је испунио и ова је пруга приведна крају.

Господо народни посланици, ја хоћу са овим да завршим ова кратка излагања изјављујући да ћу за овај буџет у начелу гласати, али имам да вам саопштим једну ствар, да су многи говорници говорили тајне, па и ја имам да вам саопштим тајну коју сам четири пута у Парламенту понављао, али коју ни један од вас посланика предатне Србије нисте хтели да чујете, па је чак, што више, један од мојих другова са деснице учинио упадицу против тога, али овде хоћу неколико речи да проговорим као ратник и да кажем ово да дубоко на души свих ратника стоји једно велико питање нерешено... (Војислав Лазић: А инвалидско питање?) Као што знате, господо, г. др. Милан Стајадиновић почео је да решава сва питања, и сви инвалиди знају, да ће и њихово питање бити решено, и уверен сам да ће г. др. Милан Стојадиновић и то питање паметно решити како интереси земље налажу. А ја хоћу овде да додирнем једно друго питање. Ја сам, господо посланици, можете да узмете прошлогодишње Стенографске белешке па ћете се уверити, када сам дошао на довршетку буџетске дебате и нисам могао да говорим, говорио приликом дебате о Финансијском закону о том питању, и ја вас молим, кога интересује то питање, да дође и да види шта сам говорио а ја ћу да кажем сада само ово неколико речи. Ратници предатне Краљевине Србије и Црне Горе траже од овога Парламента, траже од ове Скупштине и Краљевске Владе да се изједначе са ђацима ратницима из бивше Аустроугарске. Господо и драги другови, ви нећете веровати једну срамоту и бламаж свих влада од 1923 године од како је направљен Чиновнички закон па до Владе др. Милана Стојадиновића, како то питање стоји. У Закону о чиновницима признате су ратне године у ефективне године државне службе ђацима ратницима бивше аустроугарске војске. Један министар, по чувењу, брат Хрват, решио је ово важно питање у § 123 Ч. з. да важи за будуће ратове а за ратнике бивше аустроугарске војске § 270 важи и сада. Ја ћу кад се буде у Народној скупштини о томе решавало позвати све ратнике да гласају да се то питање реши и ја очекујем да ће се ова неправда исправити.

Господо, очекујемо да ће се неправда према ратницима српске и црногорске војске исправити. Не тражимо више ништа него једнакост. Ако дође неко па каже, да ће бити финансијског ефекта, ја то одбијам од себе и доказаћу документима да за овај и идући буџет не може бити ни једног динара ефекта више. Ја вас уверавам, браћо и другови са левице и деснице, да ту неће бити партијских него југословенских барјактара, и ратници ће дигнути свој глас. Друкчије би било да је то ова Влада учинила и да је то ова Скупштина учинила. Не заборавите да смо бирани на једној линији и само да су нас само рођена злоба и интриге овако раздружиле, да смо сви сем неколико другова са листе

Мачекове, бирани на једној листи са г. др. Стојадиновићем и г. Јевтићем. И да г. Јевтић није онда погрешно, те онако недржавнички и неполитички поступио и напустио све нас, и да је остао претседник клуба и помогао г. др. Стојадиновића, био би с нама, а и сви ви, јер међу нама нема много разлике, и гледали би да се против онога, који руши ову земљу, сви боримо и дамо на посао сви за добро Краљаа и Отаџбине као што су се, драги другови и пријатељи, борили и наши другови. Пошто је сала скоро празна, уздравље да се видимо! (Бурно одобравање и пљескање у центруму и на десници).

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, реч има ради личног објашњења г. Димитрије Мирковић.

Димитрије Мирковић: Господо народни посланици, сматрам за дужност да и Народној скупштини и г. Војиславу Лазићу дам једно мало објашњење. Приликом образложења хитности Инвалидског закона, ја сам у једном делу говора упао у реч г. Војиславу Лазићу и ставио му примедбу да је он као стари народни посланик имао прилике у ранијим Скупштинама да подноси предлоге инвалидског закона, али да он то није учинио, већ то данас чини са једним предлогом који је Влада израдила. Г. Војислав Лазић, одговарајући на ову моју примедбу, вели да је он и у ранијим Скупштинама, у којима је био народни посланик, подносио те предлоге, али да сам ја онда помагао радикале, који су тај предлог одбили, као што сам помагао Ј. Н. С.; да данак помажем Ј. Р. З. и да ћу сутра помагати ма коју другу странку која буде на влади. Ја сам онда одговорио г. Лазићу да то не одговара истини. „Правда“ међутим регистровала је само одговор г. Лазића на моју горњу упадицу, тако да је испало као да је истина оно што је г. Војислав Лазић рекао. Господо народни посланици, пошто то, поново понављам, не одговара ни мало истини, ја сам дужан да вам пружим извесна обавештења. У скупштинским Стенографским белешкама из ранијих Скупштина, које сам ја прегледао, нисам могао да пронађем никакав законски предлог г. Војислава Лазића о инвалидском закону, а још мање да је он за тај његов закон тражио хитност. Као што видите, ова његова тврдња не може да опстане и ја молим г. Лазића да ме са документима по томе демантује. Г. Лазићу стоји на вољу да докаже када је подносио тај законски предлог, па ако ми докаже, ја ћу онда повући ову моју тврдњу.

Како ова његова прва тврдња не може да опстане, тако исто не може да опстане и она друга: да сам ја помагао Ј. Н. С. онда када је она била на власти. Господо народни посланици, као омладинац ја сам припадао бившој радикалној странци; њу сам свакада помагао колико сам могао и умео и кад је она била на власти као и онда када је била у опозицији. Када је била у опозицији, ја сам баш онда био енергичан и чврст и бранио њена гледишта. Шестојанаурски режим примио сам, као и цео народ, као једну нужност, и имали смо пуно поверења у Блаженопочившег Краља, верујући да ће он земљу извести из оног несносног стања у које је била запала. Националној странци никада нисам припадао и свакада сам у оштром опозиционом ставу био противу ње. Ни једним мојим гестом, ни то нико не може да тврди, ја нисам показао не

само да сам био њен пријатељ, већ напротив има пуно доказа да сам ја био у оштром опозиционом ставу противу ње. То је терајно толико далеко да сам ја и лично био гоњен и малтретиран за време њенога режима. За тврдњу овога што сам рекао може да вам послужи и то што сам ја у своме животу свега једанпут гласао и то године 1927 за кандидата радикалне странке док 1931 године уопште нисам гласао, па нисам имао ни ту срећу да гласам ни петوماјских избора. (Један глас са левице: А како си изабран за народног посланика?) Господине посланиче, изабран сам за народног посланика зато што сам исправан грађанин ове земље, и Ви као посланик треба да знате да посланички кандидати не морају бити уведени у гласачки списак па да буду кандидати. Прочитајте мало боље изборни закон, господине посланиче, па ће Вам то бити јасно.

Као што рекох, ја сам свакада био у опозиционом ставу према Ј. Н. С., па сам се ипак петوماјских избора кандидовао на листи г. Јевтића, а то опет само зато што се листа Јевтићева није сматрала као листа Ј.Н.С., већ као листа личности г. Јевтића. Ја мислим, господо, да и ви сви знате да је то тако било, а Јевтићевој листи пришао сам зато, што је у њој као Министар финансија тада био г. др. Стојадиновић.

О мојим мукама на тим петوماјским изборима многи моји пријатељи и са левице и са деснице знају. Ја сам био гоњен као звер. Од 19 претседника општина у моме срезу, 17 општинских управа гласало је на челу са претседницима противу мене. Од две општинске управе, које су гласале за мене, општина у селу Кривачи као и сви њени грађани — гласачи гласали су сви без изузетка за мене. Од преко стотину државних чиновника, колико их има у моме срезу, са малим изузетком, сви су гласали противу мене. Господо народни посланици, ви као политичари и као људи са терена можете да схватите моје муке и тежобе које сам ја тада имао и преживео. Борити се против општинских управа, против среских власти, против пореских чиновника, судских чиновника итд. била је велика и тешка борба, коју сам ја извојевао.

Самтрао сам за потребно да све ово кажем г. Лазићу, да би знао кавку ми је неправду учинио, када ми је рекао оно што сам у почетку мога говора споменуо. Ја мислим, да и г. Лазић сада види да није имао право, а ако би случајно у нешто од овога што сам навео посумњао, стоје му на расположењу сва изборна акта у Верификационом одбору, па ће се их њих уверити о истинитости мојих

навода. (Јован Здравковић: Какав сте Ви прави радикалац када сте сада у Ј. Р. З.?) Баш зато и је сам радикалац, г. посланиче, што се данас налазим у Ј. Р. З., јер су проглас о оснивању Ј. Р. З., поред осталих, потписали и г. Аца Станојевић и г. Миша Трифуновић и други, који због неких својих личних питања негирају своје дело које су створили и називају се радикалима из Главног одбора, а требало би мало испитати колико их има тамо из старог Одбора бивше радикалне странке, а колико из тог старог Одбора има у Ј. Р. З., па кад то испитамо, онда ћемо видети који има легитимацију да говори у име бивше Радикалне странке.

Једном приликом г. Лазић у Финансијском одбору рекао је да он никада ниједну Владу од како је народни посланик није помагао, па неће ни ову. Ја поштујем тај став г. Лазића, али тражим од њега да и он поштује став оних који помажу Владу г. др. Стојадиновића. Иако је незгодно о себи говорити, ја сам ово неколико речи морао да кажем у одбрану моје личности, а г.г. народне посланике из опозиције уверавам да, ако се ми са деснице, ми из ЈРЗ не појављујемо тако често на овој говорници као они са левице, то је само зато, што о Влади г. др. Стојадиновића треба говорити у суперлативима, а ми нећемо да се сами хвалимо, већ нам је довољно оно, што народ о нама говори и мисли и што је безброј пута до сад показао.

Потпретседник Фрањо Маркић: Пошто је време подмакло, ја ћу са Вашим пристанком закључити ову седницу.

Као дневни ред за идућу седницу предлажем: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1938/39 годину. Прима ли Народна скупштина предложени дневни ред? (Прима). Објављујем да је предложени дневни ред примљен. (Војислав Лазић: Молим за реч ради личног објашњења!) Не могу Вам дати реч, г. Лазићу, јер не видим потребу да се и даље објашњавате са г. Мирковићем по овој ствари. Ви сте г. Мирковићу рекли оно што је г. Мирковић прочитао из „Правде“ и г. Мирковић вам је одговорио и није дао повода ни за какво објашњење.

Са вашим пристанком, господо народни посланици, данашњу седницу закључујем, а наредну заказујем за сутра у 8 часова пре подне.

(Седница је закључена у 21.40 часова).

